

Forslag til statlig reguleringsplan med bestemmelser for

Nasjonalt minnested 22.juli - Sørbråten

PLANBESKRIVELSE med illustrasjoner

Del av gnr. 233, bnr. 2 og 6 i Hole kommune.

22.08.2014/ 01.10.2014

1. BAKGRUNN.....	3
2. PLANSTATUS OG LOVER	5
<i>Overordnede planer .....</i>	5
<i>Gjeldende regulering.....</i>	6
<i>Aktuelle lover .....</i>	6
<i>Andre planer og retningslinjer som har relevans til tiltaket .....</i>	6
3. BESKRIVELSE AV PLANOMRÅDET.....	7
<i>Beliggenhet og størrelse.....</i>	7
<i>Sørbråten gård .....</i>	7
<i>Bruk.....</i>	8
<i>Kulturminner .....</i>	8
<i>Landskap .....</i>	9
<i>Veg- og trafikkforhold .....</i>	10
<i>Tekniske anlegg.....</i>	12
4. EIENDOMSFORHOLD	12
5. PLANPROSESS OG MEDVIRKNING	13
<i>Planprogram og varsling av planarbeidet .....</i>	13
<i>Innkomne forhåndsmerknader.....</i>	13
<i>Innkomne forhåndsmerknader ved tilleggsvarsling .....</i>	14
<i>Tidligere vedtak.....</i>	15
6. BESKRIVELSE AV PLANFORSLAGET	16
<i>Planavgrensning.....</i>	16
<i>Plantype og -navn.....</i>	16
<i>Vedlegg.....</i>	16
<i>Planens hovedtrekk .....</i>	16
<i>Reguleringsformål (PBE §12-5).....</i>	17
7. FAGLIG UTDYPNING AV LØSNINGENE I FORSLAGET	20
<i>Minnestedet .....</i>	20
<i>Trafikk.....</i>	24
<i>Universell utforming .....</i>	26
8. KONSEKVENSER AV PLANFORSLAGET	28
<i>Konsekvensutredning .....</i>	28
<i>Nødvendige offentlige tillatelser .....</i>	28
<i>Overordnede planer, lover og mål .....</i>	28
<i>Naturmangfoldloven kapittel II, §§8-12.....</i>	28
<i>Konsekvenser for omgivelsene .....</i>	29

1. BAKGRUNN

Forslagsstiller:

Statsbygg, v/ Hilde Marie Herrebrøden, Postboks 8106 Dep, 0032 Oslo

Detaljreguleringen er utarbeidet av IN´BY AS i samarbeid med Ingeniør Bendik Førriisdal AS, samferdselsplanlegger.

Forslag til minnested er utarbeidet av Jonas Dahlberg Studio.

Bakgrunn for planarbeidet

Regjeringen besluttet i desember 2011 å opprette nasjonale minnesteder etter hendelsene 22. juli 2011 på Utøya og i regjeringskvartalet, i hhv Hole kommune og i Oslo.

Formålet med reguleringsplanen er å tilrettelegge for minnested på Sørbråten, ved Tyrifjorden i Hole kommune. I tillegg til selve minnestedet skal det etableres parkeringsanlegg for privatbiler, busser for besøkende, og gangatkomst til minnestedet.

Bakgrunn for valg av Sørbråten

Regjeringen etablerte en styringsgruppe som fikk som mandat å vurdere minnestedenes innhold, presentere forslag til lokalisering og hvordan organisere etableringen av minnestedene. Styringsgruppen ble ledet av Åse Kleveland.

Kriterier for stedets kvaliteter:

Styringsgruppen (SG) vurderte det slik at minnestedet i Hole måtte kunne romme et større antall mennesker, samtidig som det skal være vakkert og stemningsfullt også når det er få eller ingen i området.

Andre kriterier for valg av sted var bl.a:

- Minnestedet skal ha nærhet og visuell tilknytning til Utøya.
- Minnestedet skal være skjermet for støy.
- Minnestedet skal være et stille sted enkeltmennesket oppsøker og går til for å reflektere, minnes og hylle de berørte.
- Minnestedet skal ha nærhet til vann og grønne omgivelser.
- Minnestedet skal ha universell tilgjengelighet.

Vurdering av alternative lokaliseringer:

SG vurderte følgende steder i Hole kommune:

Sundvollstranda, Vik, Sundøya, Gamleskolen, Elstangen, Sørbråten, Lauvodden (Veikroa) og Lien.

Etter SGs oppfatning var det bare to av disse stedene som oppfylte kriteriene for minnested i Hole: Sørbråten og Lauvodden. Den omkringliggende bebyggelsen er forskjellig, men begge stedene ligger direkte ved vannet med utsikt til Utøya og med begrenset passerende trafikk. Den 20.april 2012 la styringsgruppen fram sin innstilling:

«STEDER FOR Å MINNES OG PÅMINNES – innstilling vedrørende minnesteder etter 22. juli»

SG fremmet der Sørbråten som førstevalg og Lauvodden (Veikroa) som alternativ nummer to.

Regjeringens valg av minnested:

Fornyings- og administrasjonsdepartementet (FAD)¹ ga i august 2012 Statsbygg i oppdrag å gå i forhandling med grunneiere for de to aktuelle lokaliseringene, Sørbråten og Lauvodden, med sikte på tomteerverv.

Statsbygg la frem et notat til FAD 17.12.2012 der det blant annet ble konkludert med at man ikke kunne erverve Sørbråten, men eventuelt inngå en leieavtale på 50 år.

Den 3. april 2013 offentliggjorde FAD beslutningen om at Sørbråten var valgt som tomt for minnestedet i Hole kommune.

Regjeringen besluttet også at det skulle være både et midlertidig og permanent minnested i regjeringskvartalet, og at disse skulle ha sammenheng med det i Hole.

---

¹ Fra 01.01.2014 ble FAD lagt under et nytt departement, Kommunal og moderniseringsdepartementet KMD.

Ill. 1: Kartutsnitt, Sørbråten og Lauvodden markert.

Gjennomføring og tilrettelegging

Utforming av minneste - kunstprosjekt

Kulturdepartementet (KUD) gav oppdrag om å etablere minnstedene til Kunst i offentlige rom – KORO – som er Statens fagorgan for kunst i offentlige rom. KORO nedsatte et kunstutvalg – «Kunstutvalget for Minnsteder etter 22. juli», som fikk mandat til å velge kunstprosjekt.

En åpen internasjonal prekvalifisering ble gjennomført i tråd med Kulturdepartementets oppdragsbrev. Fristen for påmelding gikk ut 3. september 2013. Innen tidsfristen forelå 300 søknader fra kunstnere, kunsthåndverkere, arkitekter, landskapsarkitekter, poeter, musikere, urbanister og samarbeidende grupper. Av disse var 67 norske. Totalt var 46 land representert. Åtte kunstnere, arkitekter og samarbeidende grupper ble valgt ut til den lukkede konkurransen. Den 27. februar 2014 ble den svenske billedkunstneren Jonas Dahlberg kåret som vinner av konkurransen.

Mer informasjon om prosessen og minnstedet finnes på nettsiden www.minnsteder.no.

Tilrettelegging og regulering

Regjeringen, gjennom Fornyings- og administrasjonsdepartementet, ga i mai 2013 Statsbygg i oppdrag å igangsette regulering og tilrettelegging for å sikre gjennomføring av tiltaket. Planarbeidet ble umiddelbart påbegynt og planprogram ble fastsatt av Hole kommune i november 2013.

Fremdrift.

Regjeringen besluttet i utgangspunktet at minnstedet skulle ferdigstilles til 22. juli 2015. Etter protester fra en del berørte naboer besluttet KUD og KMD et års utsettelse med åpning 22. juli 2016.

2. PLANSTATUS OG LOVER

Overordnede planer

Rikspolitiske retningslinjer for vernede vassdrag. Tyrifjorden er vernet fra kraftutbygging. Retningslinjene sier at det skal unngås inngrep som reduserer verdiene i landskapsbilde, naturvern, friluftsliv, vilt, fisk og kulturmiljø. Referanseverdien i de mest urørte vassdragene skal sikres. Friluftslivsverdiene, særlig i områder nær befolkningskonsentrasjoner, skal sikres og utvikles. Verdiene knyttet til forekomster/delområder i de vernede vassdragenes nedbørsfelt, som er faglig dokumentert til å ha betydning for vassdragets verneverdi, skal sikres. De vassdragsnære områdenes verdi for landbruk og reindrift skal sikres mot nedbygging der disse interessene var en del av grunnlaget for vernevedtaket.

Rikspolitiske retningslinjer for barn og unges interesser i planleggingen. Retningslinjene skal ivareta at arealer som brukes av barn og unge sikres mot forurensing, støy, trafikkfare og annen helsefare. Ved omdisponering av arealer, som i planer er avsatt til fellesareal, eller friområde som er i bruk eller er egnet for lek, skal det skaffes fullverdig erstatning.

Rikspolitiske retningslinjer for universell utforming. Retningslinjenes hensikt er å styrke interessene til personer med nedsatt funksjonsevne i planleggingen. Retningslinjene skal legges til grunn for planlegging og forvaltning etter plan- og bygningsloven.

Rikspolitiske retningslinjer for samordnet areal og transportplanlegging. Retningslinjenes hensikt er at arealbruk og transportsystem skal utvikles slik at de fremmer samfunnsøkonomisk effektiv ressursutnyttelse, med miljømessig gode løsninger, trygge lokalsamfunn og trygt bomiljø, god trafiksikkerhet og effektiv trafikkavvikling. Det skal legges til grunn et langsiktig, bærekraftig perspektiv i planleggingen. Det skal legges vekt på å oppnå gode regionale helhetsløsninger på tvers av kommunegrensene.

Kommuneplan for 2009-2019, vedtatt 02.02.2009. Arealdelen viser Sørbråten som LNF-område. Kommuneplanens arealdel har bestemmelser om byggeforbud i 100-metersbeltet langs vassdrag og restriksjoner for tiltak i 15-meterssonen fra gjennomsnittlig flomvannstand i Tyrifjorden med tilhørende øyer. Det åpnes for at dispensasjon for bygging kan gis i forbindelse med eksisterende bebyggelse innenfor 100-metersbeltet, for nyanlegg for allmennheten av moloer og andre anlegg i strandsonens vannareal. Vedlikehold av tidligere moloer som går fra land ut i vannarealene kan tillates hvis det kan vises at disse har vært i bruk opp til dags dato (siste 10 år). Bestemmelser om estetikk fastsetter at nye tiltak skal tilpasses kulturlandskapet og at åsprofiler og landskapsilhouetter skal bevares.

Ill. 2: Utsnitt av arealkart, kommuneplan 2009-2019.

Gjeldende regulering

Området er ikke regulert i dag. I nærområdet er det regulert boligbebyggelse direkte nord for planområdet, på østsiden av fylkesveien samt bolig, fritidsbebyggelse og campingplass sør for planområdet på vestsiden av fylkesveien.

Aktuelle lover

Plan og bygningsloven. Tiltaket faller innenfor lovens § 1–8 «Forbud mot tiltak mv. langs sjø og vassdrag». Forbudet er i hovedsak myntet på å forhindre at strandsoner langs sjø og vassdrag bygges ned og privatiseres, slik at allmennhetens tilgjengelighet til sjø og vassdrag reduseres.

Vegloven med tilhørende forskrifter. Statens vegvesens vegnormaler og håndbøker skal ligge til grunn for relevante deler av planen.

Naturmangfoldsloven. Lovens formål er at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold samt økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden, også som grunnlag for samisk kultur.

Friluftsløven. Formålet med denne loven er å verne friluftslivets naturgrunnlag og sikre allmenhetens rett til ferdsel, opphold mv. i naturen, slik at muligheten til å utøve friluftsliv som en helsefremmende, trivselsskapende og miljøvennlig fritidsaktivitet bevares og fremmes.

Lov om vassdrag og grunnvann - vannressursloven. Loven har som hensikt å sikre en samfunnsmessig forsvarlig bruk og forvaltning av vassdrag og grunnvann.

Lov om vern mot forurensninger og om avfall – forurensningsloven. Loven har som hensikt å verne det ytre miljø mot forurensning, å redusere eksisterende forurensning, å redusere mengden avfall og å fremme en bedre behandling av avfall. Loven skal sikre en forsvarlig miljøkvalitet, slik at forurensninger og avfall ikke fører til helseskade, går ut over trivselen eller skader naturens evne til produksjon og selvfornyelse.

Andre planer og retningslinjer som har relevans til tiltaket

Den europeiske landskapskonvensjonen Formålet med landskapskonvensjonen er å verne, forvalte og planlegge landskap. Landskapet favner både kultur og natur. Konvensjonen tar ikke sikte på å hindre endringer, men å påvirke endringene i en retning som folk ønsker. Et viktig mål med konvensjonen er å styrke enkeltmenneskets og lokalsamfunnets medvirkning i arbeidet med planlegging, vern og forvaltning av landskap.

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging. St. meld. 26 (2011). Dokumentet handler om hva fylkeskommunene, kommunene og statlige myndigheter forventes å ta særlig hensyn til i planleggingen, og spenner fra områder som klima og naturmangfold til trafikk, næringsutvikling og oppvekstvilkår.

3. BESKRIVELSE AV PLANOMRÅDET

Beliggenhet og størrelse

Planområdet ligger på østsiden av Tyrifjorden, ca 4 km sør for Sundvollen. Området er langstrakt og består av tre delområder: odden vest for Sørbråten gård, en kommunal tomt på østsiden av fylkesvei 155, et langstrakt område i overgangssonene mellom dyrka mark og odden som binder de to hoveddelene sammen. Størstedelen av planområdet ligger på eiendommen gnr. 233, bnr. 2, som er Sørbråten gård. Største delen av arealet øst for fylkesveien er den kommunale eiendommen 233/6, Bergli, og noe av arealet tilhører Sørbråten gård. I tillegg inngår nærmest tilliggende areal i Tyrifjorden og del av fylkesvei 155 i planområdet. Arealet er 15,5 daa. Av det samlede arealet er 13,8 daa på land, resterende 1,7 daa er sjøområde.

Ill. 3: Planområdets avgrensning.

Sørbråten gård

Sørbråten gård ligger nordøst for Utøya og rett nord for Utvika camping ved riksvei 155. Gårdsanlegget, som ligger i en liten vik, består av driftsbygning, uthus og bryggerhus i tillegg til våningshuset. Bak husklyngen strekker det seg dyrket mark nordover. En forkastning i landskapet har gitt opphav til den karakteristiske odden som skyter ut mellom gårdens jorder og Tyrifjorden.

Ill. 4: Sørbråten gård sett fra odden/minnstedet.

Sørbråten ble utskilt fra Øverby i 1827, og jordbruksarealet ble trolig ryddet på denne tiden. Alle eldre bygninger på tunet er sannsynligvis flyttet til plassen da det nye bruket ble reist i 1820-årene. Våningshuset er trolig fra før 1700 og bryggerhuset fra rundt 1800. Tømmerlåven er restaurert i senere tid og det pågår restaurering av våningshuset.

Gårdsbruket har hatt både skog- og jordbruk. I begynnelsen av 1900-tallet startet bryting av stein som tilleggsnæring, heller ble solgt til Sandvika og Drammen. Gården har ikke vært brukt som helårsbolig siden 1980-tallet, og jordveien forpaktet bort til annen driver.

Den kommunale eiendommen 233/6 ble i 1900 skilt ut fra Sørbråten og fikk navnet Bergli. Her ble det bygget et bolighus, og eiendommen ble i 1936 skjøttet over til Hole kommune. Bolighuset ble revet midt i 1970-årene og tomten er siden blant annet brukt som riggplass ved utbygging av E16.

Bruk

Eier av Sørbråten gård forpakter i dag bort jordbruksarealet til annen driver. Jordene som grenser til planområdet på begge sider av fylkesveien er aktive produksjonsarealer for korn. Den skogkledde odden ligger mellom innmarka og Tyrifjorden, og er uten stinett som gjør den tilgjengelig fra fylkesveien uten å krysse jordene. Den har derfor vært lite brukt som friluft- og rekreasjonsareal, med unntak av for de aller nærmeste naboene eller for tilfeldig besøk med fritidsbåt. Del av den kommunale eiendommen på østsiden av veien brukes i dag for vedproduksjon, mens hoveddelen av eiendommen ligger brakk etter å tidligere ha vært brukt som riggområde ved veiutbygging.

Kulturminner

Det er ikke registrert verneverdig bebyggelse innenfor planområdet eller i dess nærmeste omgivelser. Gårdstunet på Sørbråten gård har ingen formell vernestatus, men har kulturhistorisk verdi som eldre gårdsanlegg. Gårdstunet har gjennomgått forandringer i nyere tid.

Ved arkeologisk registrering av planområdet i oktober 2013 ble det ikke gjort funn av automatisk fredete kulturminner. Rapport fra arkeologisk registrering er vedlagt plansaken.

Fylkeskommunens utviklingsavdeling i samråd med Norsk Maritimt Museum har ikke vurdert det nødvendig å gjennomføre arkeologisk registrering av sjøbunn i det området som vil påvirkes av planforslaget.

Landskap

Terreng

Landskapet langs Tyrifjordens østside er svært bratt. Ved planområdet flater terrenget ut ned mot fjorden, og gir rom for jordbruksarealer på begge sider av fylkesvei 155. Arealene vest for fylkesveien er stort sett flate og skjermes mot Tyrifjorden av odden som skyter ut mellom gårdens jorder og fjorden. Odden, som er del av utmarka til Sørbråten gård, stiger ca 7 m over vannflaten, og faller bratt ned mot fjorden i vest, noe slakere mot bukta i øst. Spissen av odden er flatere og størrelsen påvirkes i stor grad av den varierte vannstanden i fjorden.

Ill. 5: Sørbråten, jordbruksmark og odden sett fra nordøst.

Nedre delen av eiendommen Bergli på østsiden av fylkesveien ligger stort sett på det samme nivået som veien. Ca 15 meter inn på eiendommen står en mur som sannsynligvis er etablert i forbindelse med tidligere boligbebyggelse. Muren er stablet av lokal Ringeriksskifer og tar opp et ca 2 m høyt terrengsprang. På østsiden av terrengspranget er et relativt stort, horisontalt platå, som går over i en bratt, utilgjengelig steinur mot øst.

Grunnforhold

Det er i mars 2014 gjennomført grunnundersøkelser på eiendommen Bergli og på del av Sørbråten gård på vestsiden av fylkesveien, i området der ny gangsti forventes å krysse dagens jorde. Undersøkelsene viser at berggrunnen består av en svært finkornet, rødbrun sedimentærbergart, trolig siltstein. Fjellets struktur er svært skifrig med fallretning som fører til betydelig forvitring/frostsprengning. Prøvepunkt på jordene viser avstand til fjell på mellom ca 1,8 og 12,6 meter.

Prøver av masser, som ble antatt å være tilkjørt, ble undersøkt i forhold til potensiell grunnforurensning. Det ble ikke påvist forurensning utover normalverdier i de prøvetatte massene, som da anses som rene i forhold til videre massehåndtering.

Det er ikke påvist kvikkleire eller fare for ras og skred innenfor planområdet. Planområdet ligger også utenfor de arealer på østsiden av Tyrifjorden som ligger innenfor utløpsområder for potensielle skred.

Det er i august gjennomført prøveboring på odden der minnestedet er planlagt.

Vegetasjon og dyreliv

Det finnes ingen registreringer i Miljødirektoratets naturdatabase som tilsier at det finnes verneverdige naturtyper eller -arter innenfor planområdet.

Vegetasjonen på odden er blandingsskog med furu som dominerende treslag ytterst på odden, og et større innslag av gran lenger nord. Det er oppslag av småtrær/kratt langs hele høydedraget, dette hindrer mange steder utsikt mot fjorden. Både vegetasjon og landskapsform gir direkte assosiasjoner til Utøya.

Ill.6: Vegetasjon og tråkk på odden

Ill. 7: Vegetasjon ytterst på odden

Det er i de senere år observert at fiskemåker hekker på odden ved Sørbråten gård. Fiskemåken er nå en nær truet art, og det er generelt forbud mot fjerning eller flytting av reir i hekkeperioden.

Bukta innenfor odden er ikke registrert for yngling av fisk i fjorden. Jordbruksarealet innenfor bukta eroderer slik at slam i bukta gjør den lite egnet som yngleplass.

Eiendommen øst for fylkesveien er bevokst med kratt av løvtrær på de lavereliggende delene, oppe i den bratte ura er det hovedsakelig granskog.

Vassdrag

Tyrifjorden er regulert med 1m reguleringshøyde som vannforsyningskilde, men vernet for videre regulering til kraftutbygging utfra dens særpreg som gammel fjordsjø og naturfaglige kvaliteter. Sjøen brukes aktivt til friluftsliv og rekreasjon. Normalvannstand ligger på +62,75 og 200-årsflommen er beregnet til +65,6 m. Laveste regulerte vannstand (LRV) er +62,00.

Langs Utstranda er det få steder hvor Tyrifjorden er tilgjengelig for allmennheten ettersom store deler av strandsonen er privatisert gjennom bolig- og hyttebebyggelse. Det er ikke tillatt å etablere nye brygger eller kaianlegg langs fjorden.

Solforhold

Planområdet heller mot Tyrifjorden i sør og vest, og har derfor gode solforhold.

Klimaforhold

Herskende luftstrømmer over området er mellom sør og vest om sommeren, nordøstlige en stor del av vinteren. Tyrifjorden islegges de fleste vintrer, og området betegnes som snøsikkert.

Veg- og trafikkforhold

Fylkesvei 155 er på strekningen gjennom planområdet rett og oversiktlig. Det er skiltet hastighet 50 km/t på strekningen, samt forbikjøring forbudt. Opparbeidet kjørebanebredde er 6,3-6,8 m.

Veien har til daglig svært lav trafikk med ÅDT ca 500. Ved hendelser som medfører stenging av E16 mellom Nestunnelen og Elstangen benyttes fylkesveien som omkjøringsvei. ÅDT for E16 på den aktuelle strekningen er ca 10.000, som ved slike tilfeller helt eller delvis flyttes over på fylkesveien.

Etter etablering av omkjøringsvei lokalt rundt Nestunnelen er behovet for omkjøring langs Utstranda blitt vesentlig redusert. Ved normalt vedlikehold som krever stenging av tunnelen påvirkes ikke aktuell strekning av fylkesvei 155, Utstranda.

Ill. 8: Fylkesvei 155 mot sør fra avkjørsel til 233/6.

Ill. 9: Fylkesvei 155 mot nord fra avkjørsel til 233/9 (hytta).

Bussholdeplass for sørgående buss ligger innenfor planområdet mens tilsvarende holdeplass for nordgående buss ligger ca 60 m nord for planområdet. Det er daglig ca 12 bussavganger i hver retning.

Det er ikke gang-/sykkelvei langs den aktuelle strekningen av fylkesveien. Gjeldende kommuneplan stiller krav om opparbeidelse av gang-/sykkelvei før utbygging av nye boliger langs fylkesveien kan godkjennes. Denne bestemmelsen er særlig basert på kravet til trafiksikkerhet på skolevei.

Det er et enkelt veibelysningsanlegg på den strekningen av fylkesveien som ligger innenfor planområdet.

Avkjørsel

Innenfor planområdet er det i dag avkjørsel til en hytte på vestsiden av fylkesveien og til den kommunale eiendommen Bergli på østsiden. Avkjørselene ligger tilnærmet overfor hverandre og er begge lite trafikkert.

Ill. 10: Avkjørsel til eks. hytte (høyre) og Bergli (venstre) der hvor gjerde på høyre siden av veien slutter, midt i bildet.

Ill. 11: Avkjørsel til hytta med portal.

Avkjørsel til Sørbråten gård er ca 200 m sør for avkjørsler til kommunal eiendom/hytte. Direkte nord for eiendomsgrensen til Bergli er det avkjørsel til enebolig på eiendommen 233/37. Denne eiendommen har også adkomst fra en felles adkomstvei på nordsiden av eiendommen.

Tekniske anlegg

Vann og avløp

Det er ikke kommunalt vann- og avløpsnett innenfor planområdet.

Veibelysning

Veibelysning er montert direkte på ledningsstolper for strømforsyning.

4. EIENDOMSFORHOLD

Eiendommen 233/2, Sørbråten eies i sin helhet av Mari Kristine Hoftun Bjonge. Statsbygg har inngått leieavtale for 50 år for odden der minnesmerket skal ligge, samt for areal for gangsti. Eiendommen 233/6 eies av Hole kommune, men planlegges ervervet av Statsbygg. Minnested med serviceanlegg, parkering og gangsti, vil forvaltes og driftes av Statsbygg, mens regulert fylkesvei og bussholdeplass vil ligge innenfor Statens vegvesen sitt ansvarsområde etter opparbeidelsen.

5. PLANPROSESS OG MEDVIRKNING

Planprogram og varsling av planarbeidet

Det er utarbeidet planprogram som beskriver formålet med planen, hvilke konsekvenser det er aktuelt å utrede og hvordan planleggingen skal skje.

26. august 2013 ble det sendt varsel om oppstart av planarbeid, og forslag til planprogram ble samtidig sendt på høring med merknadsfrist 13. oktober 2013. Det kom inn fire innspill til planprogrammet i høringsperioden.

Etter innarbeidelser av merknader i forslag til planprogram ble dette fastsatt av kommunestyret i Hole kommune 4. november 2013.

I etterkant av fastsettelse av planprogram har Utstranda Vel sendt brev til Statens vegvesen region sør, som er tatt inn i plansaken som en forhåndsmerknad.

Innkomne forhåndsmerknader

<u>Fra:</u>	<u>Dato:</u>
1. Fylkesmannen i Buskerud	15.10.2013
2. Norges vassdrags og energidirektorat	08.10.2013
3. Statens vegvesen region Sør	10.10.2013
4. Buskerud fylkeskommune, Utviklingsavdelingen	03.10.2013
5. Utstranda Vel (Ikke sendt som merknad til varslingen)	11.03.2014

Fylkesmannen i Buskerud anser at de viktigste miljøfaglige temaene er omtalt i forslag til planprogram. Man påpeker særlig at følgende forhold skal belyses i plansaken:

- tilgjengelighet til Tyrifjorden, herunder allmennhetens ferdselsmuligheter i strandsonen
- landskapsmessige og estetiske forhold
- grøntstruktur og naturmangfold
- mulighet for kollektivtrafikk
- trafikksikre løsninger i tilknytning til parkering og kryssing av vei
- universell utforming
- støyforhold

Det vises videre til gjeldende overordnede planer, lover og forskrifter for det enkelte tema.

Forslagsstillers kommentar: aktuelle tema er tatt inn i fastsatt planprogram. Planbeskrivelsen redegjør for de tema som fylkesmannen ber om skal belyses. Måloppfyllelse i forhold til overordnede planer, lover og forskrifter er redegjort for i kap. 8. Konsekvenser av planforslaget.

Norges vassdrags- og energidirektorat oppgir at løsmassekartene til NGU viser at det er marine avsetninger innenfor planområdet. Det bør derfor avklares om det er kvikkleire i området, og videre om det er fare for skred. Man oppgir at 20-årsflommen i Tyrifjorden er beregnet til kote 65,1, og 200-årsflommen til kote 65,6. Det bør legges en sikkerhetsmargin på 30 cm på disse høydene. Vedlagt er sjekklister for vurdering av tema innenfor NVEs forvaltningsområder.

Forslagsstillers kommentar: det er gjennomført geologisk undersøkelse av planområdet. Undersøkelsen viser at det ikke er fare for ras/skred. Uttalelsen for øvrig er tatt til informasjon.

Statens vegvesen region sør viser til at de trafikkmessige virkningene av planen må dokumenteres nærmere. Normalt kreves teknisk detaljplan som grunnlag for regulering av riks- eller fylkesveier. Eventuelle avvik fra vegnormalene må dokumenteres. Man ber om at kommunen tar stilling til forslagsstillers (Statsbyggs) vurdering av at tiltaket ikke faller inn under forskriftens plikt om konsekvensutredning. Man ber om at Rikspolitiske retningslinjer for samordnet areal og transportplanlegging og Vegloven med tilhørende forskrifter omtales i planprogrammet.

Videre mener man at avkjørselen må utformes så trafiksikkert som mulig og i samsvar med vegnormalene. Parkering bør fortrinnsvis legges på samme side av fylkesveien som minnestedet. Kryssingsstedet må i motsatt fall gjøres så trafiksikkert som mulig.

Forslagsstillers kommentar: planprogrammet er completert i samsvar med Statens vegvesens forslag i forkant av fastsettelse. Vist trafikkklønsning er utarbeidet i tett dialog med vegvesenet, og oppfyller stilte krav.

Buskerud Fylkeskommune opplyser at arkeologisk registrering av planområdet må foretas før man kan uttale seg om planen. Man viser til Lov om kulturminner §§ 8 og 9 om undersøkelsesplikten ved planlegging av offentlige og større private tiltak.

Forslagsstillers kommentar: det er gjennomført arkeologisk registrering av planområdet i oktober 2013. Det er ikke gjort noen funn av automatisk fredete kulturminner. Rapporten ligger som vedlegg til saken.

Utstranda Vel. Brevet er stilt til Statens vegvesen og videresendt derfra til forslagsstiller. Velforeningen antar at det er utarbeidet en konsekvensutredning for trafikale forhold, som man ønsker tilgang til. Videre ønsker man skisse over hvordan hele området tenkes opparbeidet. Man etterlyser tall for forventet trafikkøkning og spør om planer for gang- og sykkelvei på veistrekningen. For å ivareta trafikksikkerheten mener man at parkeringsarealer må etableres på den samme siden av fylkesveien som minnestedet. Videre påpeker man at Vegvesenet må forholde seg til situasjonen der E16 er stengt og fylkesvei 155 fungerer som omkjøringsvei.

Forslagsstillers kommentar: de tema som velforeningen tar opp er redegjort for i planbeskrivelsen. Tiltaket faller ikke inn under Forskrift om konsekvensutredninger. Det vises også til uttalelse / kommentar til Statens vegvesen over.

Innkome forhåndsmerknader ved tilleggsvarsling

Grunnet mindre utvidelser av planområdet for å sikre god trafikkklønsning ved parkeringsplass / adkomstsone samt mulighet for bedre tilpasning av gangsti til terrenget, ble berørte naboer og myndigheter varslet med tilleggsvarsling datert 15.06.2014. Ved tilleggsvarslingen kom det inn 4 innspill.

<u>Fra:</u>	<u>Dato:</u>
1. Buskerud Fylkeskommune, utviklingsavdelingen	04.08.2014
2. Statens vegvesen region sør	29.07.2014
3. Britt Ruen	16.07.2014
4. Barth & Lundevall-Unger advokatfirma mna	18.07.2014

Buskerud Fylkeskommune opplyser at man har vært i kontakt med norsk maritimt museum, som ikke ønsker å utføre registreringer i forbindelse med dette planarbeidet. Utviklingsavdelingen har foretatt registreringer i tidligere varslet planområde i 2013, uten at det ble gjort funn. Man har derfor ikke merknader til planen. Man viser til oversendelse av arkeologisk rapport, der man ber om at tiltaket tar hensyn til bygningsmiljø og kulturlandskap på Sørbråten.

Forslagsstillers kommentar: uttalelsen er tatt til informasjon.

Statens vegvesen region sør opplyser at det for dem er område A i utvidet varsel som er av betydning. Man er positiv til at parkeringsområdet utvides slik at snumulighet for buss sikres. Med bakgrunn i tidligere innspill hadde man ønsket en enda større utvidelse av planområdet. Man viser til tidligere uttalelser i saken og drøfting av løsninger i flere særmøter. Man påpeker at man ønsker at begge parkeringsnivåer opparbeides til åpning av minnested, grunnet bekymring for finansiering av fase 2 hvis den ikke bygges samtidig som fase 1.

Forslagsstillers kommentar: utvidelsen av parkeringsarealet sikrer snumulighet for buss. Forslagsstiller ønsker å utsette opparbeidelse av fase 2 til en ser at behovet er der, blant annet for å unngå unødvendige terrenginngrep. Uttalelsen for øvrig er tatt til informasjon.

Britt Ruen ønsker ikke at det skal etableres minneste på Sørbråten, men at boende i området får bearbeide hendelsen i fred. Hun uttrykker bekymring over forstyrrelser fra besøkende til minneste.

Forslagsstillers kommentar: forslagsstiller har forståelse for at hendelsen bearbeides på svært ulik måte av ulike personer. Beslutning om etablering av minneste er tatt av regjeringen og valg av minneste/kunstverk er gjort av KORO. Det er innarbeidet avbøtende tiltak for blant annet å skjerme opplevelsen av parkeringsanlegget fra omgivelsene i foreliggende planforslag.

Barth & Lundevall-Unger advokatfirma mna representerer eier av hytta på eiendom 233/9 på vestsiden av fylkesveien. Det opplyses at adkomstveien til hytta er brukt for dette i ca 90 år, uten å ha vært benyttet av andre. Man ønsker at gangsti skal legges utenfor adkomstveien og gjerdet til denne, slik at man unngår å flytte eksisterende port. Hvis gjerdet fjernes kreves det at det blir satt opp hekk på begge sider for å skjerme mot innsyn. Planlagt tiltak vil påvirke klienten på følgende måte: hytta vil falle i verdi, sjenanse fra besøkende til minneste da adkomst går forbi hytta, større fare for innbrudd, støy og forsøpling, overnatting på parkeringen, trafikkfare grunnet parkeringsplassens plassering. Det bes på vegne av klienten om at nevnte forhold vurderes og tas hensyn til i fortsatt planlegging.

Forslagsstillers kommentar: foreliggende planforslag er bearbeidet i forhold til tidlige skisser, slik at gangsti til minneste legges sør for avkjørsel til hytta. Det vil etableres skjermende vegetasjon mellom gangsti og adkomstvei/hytteeiendom. Parkeringsanlegg med avkjørsler og frisiktsoner er utformet slik at sikkerhetskrav stilt av Statens vegvesen oppfylles. Eventuell uønsket bruk av parkeringsanlegg og omgivelser vil følges opp, og tiltak vil iverksettes hvis problemer oppstår.

Annen medvirkning

KORO inviterte til et åpent informasjonsmøte på Sundvolden hotell onsdag 9. april 2014 for å redegjøre for valg av kunstprosjekt og prosess videre. I møtet fremkom synspunkter på at beslutningsprosessen ikke hadde involvert naboer og berørte i lokalmiljøet, og at det lokalt er stor skepsis til etablering av minneste på Sørbråten. Som resultat av møtet, og andre henvendelser om saken besluttet KMD og KUD at åpning av minneste skulle utsettes med ett år, blant annet for å sikre bredere medvirkning i planprosessen og mulighet for innarbeiding av skjermingstiltak.

Etter beslutning om utsettelse ble det i juni 2014 sendt ut et eget informasjonsskriv til naboer, der det også ble invitert til et dialogmøte hvor det ble bedt om innspill til avbøtende tiltak. Dette møtet ble avholdt på Sundvolden hotell 10.juni 2014. Fremmøtte uttrykte fortsatt stor motstand mot etablering av minneste på Sørbråten og ønsket ikke å gå i dialog om konkrete løsninger. Som følge av møtet besluttet Statsbygg å gjøre tiltak som kan bedre forholdene for omgivelsen ved bla å skjerme parkeringsanlegg og gangsti fra direkte innsyn, samt for å redusere opplevelsen av inngrepene p-plassen gir i landskapet.

Tidligere vedtak

Valg av minneste og kunstprosjekt

På bakgrunn av innstilling fra styringsgruppen for etablering av minneste for hendelsene 22.juli 2011 fastsatte regjeringen i mars 2013 Sørbråten som plass for minnesmerket i Hole.

Statsbygg fikk i mai 2013 oppdraget å igangsette reguleringsarbeider for å sikre tiltaket. KORO (kunst i offentlige rom) fikk i oppdrag av Kulturdepartementet å anskaffe kunstner for utforming av minneste.

Fastsettelse av planprogram

Planprogram for planarbeidet ble fastsatt av kommunestyret i Hole kommune 04.11.2013.

Statlig plan

Kommunal – og moderniseringsdepartementet har i brev av 01.10.2014 til Hole kommune besluttet at planen for etablering av et nasjonalt minneste på Sørbråten skal videreføres som statlig reguleringsplan i henhold til plan- og bygningsloven § 6-4. Bakgrunnen for beslutningen er at plan- og miljøstyret i Hole kommune 15.09.2014 vedtok å be om at tiltaket reguleres og gjennomføres som statlig plan dersom staten ikke kan imøtekomme kommunes ønsker om endret sted eller endret utforming.

6. BESKRIVELSE AV PLANFORSLAGET

Planavgrensning

Planavgrensning er vist på plankart datert 22.08.2014.

Planavgrensning mot landbruksarealer er gjort for i så liten grad som mulig å beslaglegge jordbruksareal til andre formål.

Planområdet er noe redusert i forhold til arealet som det ble varslet oppstart for. Dette grunnet at det ikke er sett som hensiktsmessig å regulere arealer som ikke tas i bruk for det aktuelle prosjektet.

Plantype og -navn

Planen er utarbeidet som en detaljregulering. Det er utarbeidet planprogram, men det er vurdert at planen ikke faller inn under forskrift om konsekvensutredninger. Vurderingen er gjort av Hole kommune og Fylkesmannen i planforum før kunngjøring av oppstart av planarbeid.

Plan-ID: 201307

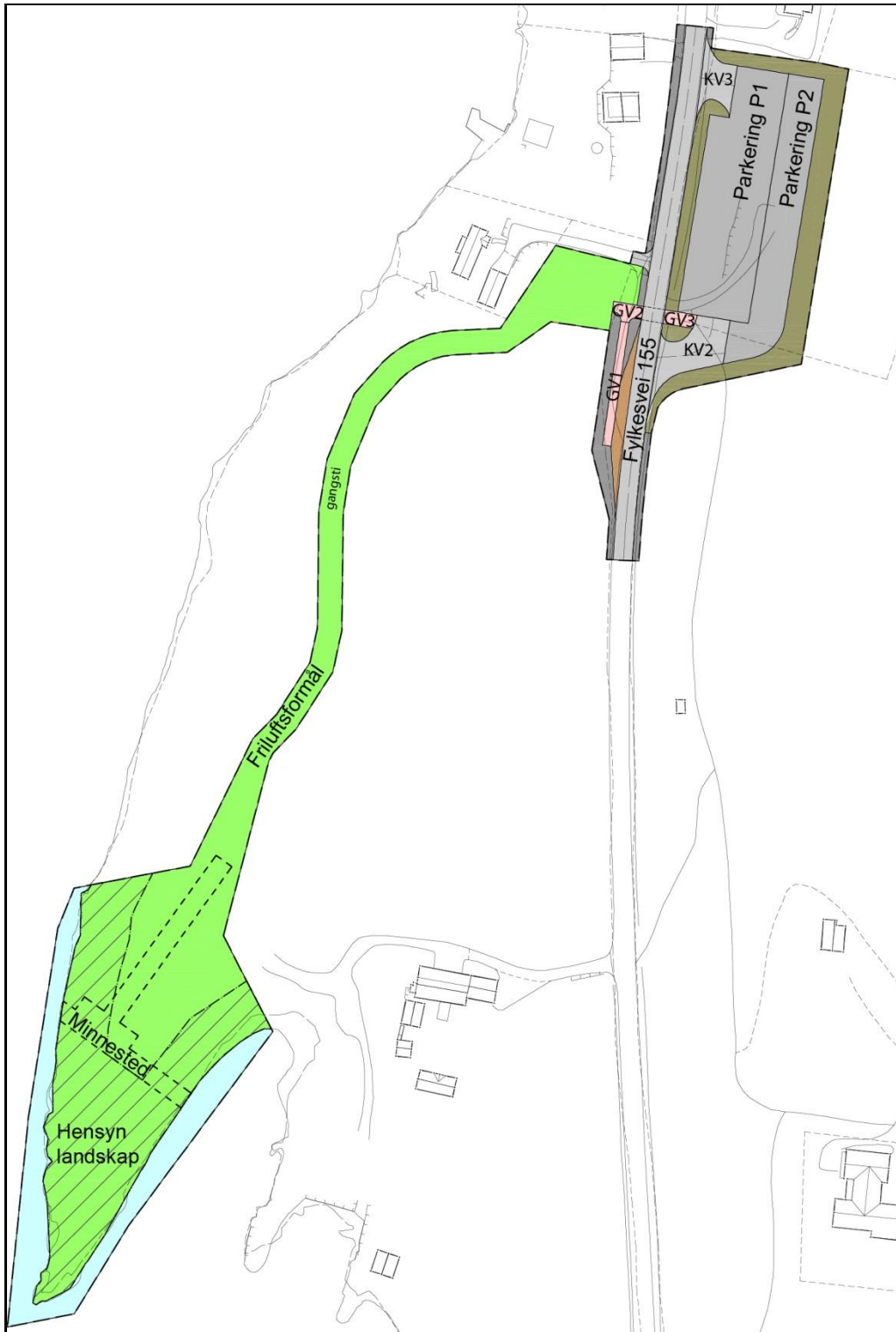
Vedlegg

- Plankart i målestokk 1:1000 (A2-format), datert 22.10.2014.
- Forslag til reguleringsbestemmelser, datert 22.10.2014.
- Illustrasjonsplan i målestokk 1:1000 (A3-format), datert 22.08.2014.
- Risiko- og sårbarhetsanalyse, datert 01.07.2014.
- Detaljplan veianlegg, datert 01.07.2014.
- Beskrivelse av minnested, KORO, datert 24.06.2014
- Miljøpåverkan i produksjonsfasen, minnested Sørbråten, Skanska, datert 14.08.2014.
- Rapport fra arkeologisk registrering, Minnested 22. juli, Hole – Buskerud fylkeskommune, oktober 2013
- Rapport geoteknisk undersøkelse, datert 11.04.2014.
- Varslingsmateriale og høringsinnspill.

Planens hovedtrekk

Reguleringsplanen legger til rette for etablering av minnested på Sørbråten, med arealer for atkomst og parkering på østsiden av fylkesveien, trafiksikker kryssing av veien og gangvei ut til minnestedet.

Minnestedet foreslås utformet som et kutt i odden på Sørbråten. Fra gangveien ledes besøkende ned gjennom landskapet til en terrasse ved kanten av selve kuttet. Tvers over kanalen som skapes av kuttet, på den flate vertikale steinflaten på den andre siden, blir navnene og alder på de omkomne gravert i stein.

Ill. 12: Forenklet plankart

Reguleringsformål (PBE §12-5)

2. Samferdselsanlegg og teknisk infrastruktur

Gangveg

Det reguleres gangveg fra parkering P1 til kryssing av fylkesveien og sørover langs fylkesveiens vestside frem til holdeplass for rutebuss. Gangvei GV1 langs bussholdeplass skal være offentlig. Gangveg GV2 og GV3 skal være private. Gangveger skal utformes universelt tilgjengelige.

Kjøreveger

KV1 – offentlig vei. Fylkesvei 155 reguleres i eksisterende trasé på strekningen der det gjøres tiltak for adkomst og bussholdeplass. Eksisterende kjørebanebredde på den aktuelle strekningen er mellom 6,3 og 6,8 meter. Fartsgrensen på den aktuelle strekningen foreslås senket fra dagens 50 km/time til 40 km/time i forbindelse med at det skal opparbeides opphøyd gangfelt ved kryssing av fylkesveien fra parkeringsanlegg til gangvei ut til minnstedet. Vestrekningen vil få veibelysning, med forsterket belysning ved krysningspunktet.

KV2 og KV3 – privat avkjørsel. Av- og påkjørsler til parkeringsanlegg fra fylkesveien reguleres med geometri som tilfredsstiller kravene i Statens vegvesens veinormaler. Vist geometri tillater at både busser og biler kan kjøre inn i og ut fra parkeringsanlegget (etter kjøremåte A) uten å ta i bruk motgående kjørefelt. KV2, i sørenden av parkeringsplassen, skal fungere som innkjøring for all trafikk, og som utkjøring for biltrafikk. KV3, i nordenden av parkeringsplassen, skal kun være åpen for utkjøring fra området og er dimensjonert for utkjøring med buss, som her kan komme ut på fylkesveien i begge retninger. Parkeringsanleggets utforming tilrettelegger derved for at busser kan snu på plassen.

KV4 - privat avkjørsel. Eksisterende avkjørsel til hytte på eiendommen 233/9 reguleres fra Fylkesvei 155 og frem til sikring av siktlinjer mot fylkesvei. Avkjørselens høydegeometri kan justeres ved møtet med fylkesveien for økt trafikksikkerhet.

Annen veggrunn-tekniske anlegg

Annen veggrunn- tekniske anlegg skal være offentlige. Langs fylkesveien reguleres en sone på 2 m utenfor eksisterende kjørefelt til annen veggrunn-tekniske anlegg. Arealet sikrer plass til veiskulder, frisiktsone og snøopplag.

Annen veggrunn-grøntareal

Annen veggrunn – grøntanlegg skal være private. Langs ny parkeringsplass mot fylkesveien etableres en bred rabatt som beplantes med stedegen vegetasjon, slik at anlegget på en god måte smelter inn i landskapet. Også skjæringer og fyllinger rundt parkeringsanlegg skal beplantes med stedegen vegetasjon. Vegetasjonen tilpasses frisiktsoner for av- og påkjørsler, og forutsettes vedlikeholdt slik at god trafikksikkerhet langs fylkesveien opprettholdes. Arealet driftes av Statsbygg.

Bussholdeplass

KHP – offentlig. Eksisterende bussholdeplass på østsiden av veien forskyves noe mot sør og får 2 m bredt venteareal på utsiden av kjørearealet. Bussholdeplassen skal brukes av ordinær rutetrafikk.

Parkering

P1 og P2, privat. Det reguleres parkeringsplass for privatbil og buss på østsiden av fylkesveien. Parkeringsplassen planlegges opparbeidet på to nivåer for å redusere størrelse på terrenginngrep og synlighet i landskapet. Parkeringsanlegget skal dimensjoneres for regulær bruk og kun brukes av besøkende til minnstedet. Anlegget skal driftes av Statsbygg. Ved eventuelle større enkeltarrangementer vil det kunne settes opp skyttelbusser for eksempel til/fra parkeringen ved Sundvolden hotell.

Det nedre nivået, P1, ligger på høyde med fylkesveien og kan med kun mindre terrenginngrep utformes universelt tilgjengelig. Det blir plass til parkering for fire busser og 20 biler, hvorav 3 HC-plasser. All innkjøring til parkeringsarealet vil være fra sør. Trafikkarealet vil bli enveiskjørt for buss som kun tillates utkjøring i nord. Bussene får kantsteinsstopp mot øst, med plattform som utformes slik at krav til universell tilgjengelighet oppnås. Parkeringsplasser for biler blir tverrstilt mot fylkesveien. Biltrafikken vil ha mulighet for utkjøring både i sør og i nord.

Det legges til rette for etablering av et mindre servicebygg med toaletter. Serviceanlegget og adkomst til dette skal være universelt utformet. Det kan etableres sitte-, samlings- og informasjonsplass innenfor parkeringsarealet.

For ikke å beslaglegge mer areal enn nødvendig, og for å unngå at parkeringsanlegget skal overdimensjoneres og invitere til uønsket bruk, foreslås det at kun nedre parkeringsplan P1 med begge avkjørsler og servicebygg skal stå ferdige ved åpning av minnstedet. I de første to årene etter åpningen av minnstedet skal det foretas tellinger av bruken av parkeringsanlegget under minst to dager i sommerhalvåret. Hvis registreringen viser at

parkeringsanlegget er fullbelagt, eller at uønsket parkering utenfor området forekommer, skal parkering på felt P2 opparbeides før neste sommer.

Felt P2 ligger på et nivå høyere i terrenget. Stigning opp til parkeringsplassen foreslås med maks. 8% (1:12,5). Feltet gir rom for ca 23 parkeringsplasser for bruk på dager med stort besøk. Parkeringsarealet vil evt opparbeides enklere med grusdekke eller med isådd gress. Det øvre parkeringsnivået opparbeides med snumulighet for bil slik at arealbehovet for p-plassen blir redusert. Skjæringer som er nødvendige for å etablere parkeringsnivået skal beplantes med stedegen vegetasjon for at anlegget så raskt som mulig oppleves som en del av det naturlige landskapet.

5. Landbruks-, natur og friluftsområder samt reindrift (LNFR)

Friluftsmål, FR

Hoveddelen av planområdet på vestsiden av fylkesveien reguleres til friluftsmål, unntatt er bussholdeplass med ventareal og privat atkomst til hytte. Kun arealer som er nødvendige for å sikre gjennomføring av minnestedet og adkomsten til dette, reguleres i denne planen. Anlegg innenfor området driftes av Statsbygg.

Innenfor friluftsmålet tillates ikke oppført bebyggelse eller andre anlegg, men det kan opparbeides gangsti til minnestedet og enkle sitteplasser langs gangstien samt drives skjøtsel av vegetasjonen som ivaretar minnestedets interesser. Gangsti skal opparbeides med maks. gangbredde 2,5 m, og skal utformes slik at krav til universell tilgjengelighet oppnås. Stien skal plasseres lett i terrenget etter stedlige forutsetninger slik at terrenginngrep begrenses til et minimum. Det skal tas hensyn til bevaring av større trær og landskapsformasjoner. Gangveien planlegges opparbeidet som gruset sti på terreng og som trekonstruksjon med lett fundamentering over småkuperte og ujevne partier. Nord i friluftsområdet, på del som i dag er jorde, foreslås skjermende vegetasjon mot hytteeiendom og adkomstvei.

Bestemmelsesgrense med påskrift "minnested" avgrensner minnestedets plassering på odden. Innenfor dette område tillates etablert minnested med nødvendig tilrettelegging. Minnestedet består av et ca 3,5 meter bredt snitt gjennom odden ned til nivå 1,0 m under laveste regulerte vannstand, og en terrasse i fjellet mot snittet. Den ytterste delen av gangstien vil rampes ned i terrenget for å møte terrassen ved snittet. For detaljert utforming av minnestedet se kap. 7.

6. Bruk og vern av sjø og vassdrag

Friluftsområde i sjø og vassdrag, FS

Området skal benyttes til friluftsområde i sjø og vassdrag. I anleggsperioden vil mindre arealer sperres for alminnelig bruk av miljøhensyn og sikkerhetsgrunner.

a.1) Frisiktsoner

Det skal etableres frisiktsoner ved utkjørsel til fylkesveien. Forutsatt hastighetsbegrensning på fylkesvei satt ned til 40 km/t, medfører krav om 4x50 m frisikt fra avkjørsler og 2x45 m ved fotgjengerovergang. Frisiktsonene for de tre avkjørslene og fotgjengerkrysningen overlapper hverandre, og er samlet til en frisiktzone - H140_1. Innenfor frisiktsonene må ikke noen gjenstander stikke høyere opp enn 0,5 meter over de tilstøtende vegers plan, og det må derfor fjernes noe vegetasjon langs fylkesveien i forbindelse med etablering av adkomster. Enkelte stolper og høyt oppstammede trær tillates innenfor frisiktsonen.

c.) Sone med angitte særlige hensyn

Hensyn landskap H550_1.

Langs Tyrifjordens strandkant reguleres en 15 m bred sone der det skal tas særskilt hensyn til landskapet. Den naturlige vegetasjonen innenfor området skal bevares og bestå av stedegne arter. Det kan drives skjøtsel av vegetasjonen i hensynssonen som ivaretar minnestedets interesser.

7. FAGLIG UTDYPNING AV LØSNINGENE I FORSLAGET

Minnestedet

Hva er et minneste?

Følgende avsnitt er et utdrag av KOROs beskrivelse av hva et minneste er. Teksten i sin helhet inngår i vedlegget "Minnested – kunstprosjekt" som ligger som vedlegg til plansaken.

KORO bruker denne definisjonen på minneste: «Et minneste er et sted som er tilrettelagt for å minnes og reflektere en hendelse. Stedet kan gjerne romme et minnesmerke, et kunstverk eller et arkitektonisk utformet prosjekt. Et minneste kan også ha et videre funksjonsomfang utover minnet om den konkrete hendelsen.»

Det er ikke uvanlig at begrepene monument, minnesmerke og minneste brukes om hverandre. Dette på tross av vesensforskjeller som går på form og bruk. Monumentet er vanligvis figurativt med en vertikal, høyreist og sentralisert form som først og fremst ber om en distansert betraktning fra bakkenivå. Minnestedet er et sted, et horisontalt areal og rom, som utover at det gir plass til kunstneriske uttrykk og informasjon, også befolkes av mennesker. Monumenter er i sin form autoritære. De manifesterer allment aksepterte historiske kjensgjerninger og besørger en master-fortelling.

Minnesteder uttrykker ikke på samme måte en autorisert enetale, men er utformet på en slik måte at det enkelte menneskets minner og følelser kan få plass og eventuelt også få komme til uttrykk. Menneskers tilstedeværelse og bruk av stedene spiller dermed en sentral rolle. Typisk for minnester er at de inspirerer til fysisk interaksjon. Det kan dreie seg om private seremonier og både spontane og fysiske handlinger, og både individuelle handlinger og kollektive samhandling, uten at det finnes en mal for hvordan disse kan eller skal gå for seg.

Handlinger av denne type gjør minnstedene til steder der det offentlige og private smelter sammen, der individet og det kollektive eksisterer side om side. Mennesker bruker minnester forskjellig, i påsyn av hverandre. Dermed blir de også steder der demokratiske verdier gjenspeiles og praktiseres.

Minnstedene etter 22. juli-hendelsen skal i prinsippet være tilgjengelige for alle. De blir dermed offentlige rom brukt av mange ulike mennesker, hver med sin tilknytning og relasjon til hendelsen. De vil, lik andre minnester, også bli anvendt av fremtidens generasjoner. Nye generasjoner får terrorhandlingene som et post-minne og kommer til å etablere sin egen forståelse av 22. juli-hendelsen. Det er derfor viktig at minnstedene tar høyde for at de også skal « snakke » til fremtiden og at de åpner for ulike lesninger og tilnærminger, både de som gjør seg gjeldende nå og de kommende.

Konsept

Konseptet for minnstedet på Sørbråten innebærer et kutt i odden og dermed også i selve naturen. Det gjenspeiler den fysiske opplevelsen av noe som tas vekk, og reflekterer det plutselige og permanente tapet av dem som døde. Kuttet blir en tre og en halv meter bred utgravning som skjærer fra toppen av neset på Sørbråten til nedenfor vannlinjen, hvor det tilpasses sjøbunnen. Tomrommet, som skapes i landskapet, vil gjøre det umulig å nå ut til enden av neset.

Besøkende føres først langs en sti gjennom skogen. Dette skaper en fem til ti minutters kontemplativ reise fram til utskjæringen. Deretter rampes stien kort ned gjennom terrenget og leder besøkende inn i landskapet og til den dramatiske kanten av selve kuttet. De besøkende vil da befinne seg på den ene siden av en vannkanal skapt av kuttet. Tvers over denne kanalen, på den flate vertikale steinflaten på den andre siden, blir navnene på de omkomne gravert inn. Det vil være opp til hver av de etterlatte familiene å ta stilling til om de vil ha med navnet på den omkomne.

Ill. 13: Minnstedet sett fra øst.

Ill. 14: Nedsenket gangsti mot terrasse og minnsted.

Ill. 15: Terrassen ved minnesteedet. På motstående side er navnene til de omkomne på Utøya risset inn.

Ill. 16: Minnesteedet sett fra fjorden mot øst. Navnene vil være nært nok til å være synlige og leselige – men utenfor rekkevidde.

Selve kuttet er en anerkjennelse av det som aldri kan erstattes. Håpet er at denne opplevelsen blir en poetisk brist, eller et avbrudd, som tillater besøkende å reflektere over øyeblikket. Det skal være vanskelig å ta innover seg de naturlige omgivelsenes iboende skjønnhet på Sørbråten uten også å oppleve en følelse av tap, og det er denne følelsen som fysisk vil aktivere stedet.

Besøkende vil bevege seg ulikt i landskapet rundt kuttet. Noen kan velge å se ned på kanalen, og på navnene fra et opphøyd perspektiv, andre ser ut mot Utøya. De besøkende vil oppdage sin egen måte å se og minnes på.

Snittets posisjon er nøye studert. Det er lagt ut markeringer i landskapet, som har blitt studert på avstand fra ulike posisjoner, og deretter justert for å ta mest mulig hensyn til landskapsrommet, kulturmiljøet på Sørbråten gård og øvrig bebyggelse i nærområdet. Større trær og landskapsformasjoner er eksakt kartfestet og i størst mulig grad hensyntatt og bevart. Kuttet er plassert mest mulig vinkelrett i siktlinjen mot Utøya.

Langs snittet må det etableres et sikkerhetsgjerde. Dette foreslås utformet av stålwire som spennes mellom slanke stålstolper slik at kuttet formmessig beholder sin dramatiske skarpe kant.

Gangatkomst

De besøkende ledes fra parkeringsområdet på en sti som bøyer seg over jordet på vestsiden av fylkesveien og videre inn gjennom skogen. Turen gjennom skogen skjærer besøkere fra andre opplevelser. Vandringsen blir på denne måten en del av opplevelsen av selve minnesteedet. Gangstien foreslås opparbeidet som gruset sti på terreng og som enkle trekonstruksjoner med lett fundamentering over småkuperte og ujevne partier. Foreslått trasé er tilpasset eksisterende terrengforhold, slik at den kan bygges med minst mulig terrenginngrep, samtidig som krav til universell utforming kan oppnås. Gangbredden på stien vil være ca 2,0 meter, med plass for 0,25 m skulder på grusveien innenfor bestemmelsenes maks. begrensning på 2,5 m gangbredde. Bredden gir mulighet for å møtes med rullestol eller barnevogn.

Ill. 17: Gangsti på odden foreslås opparbeidet som trekonstruksjon som fundamenteres lett i terrenget.

Gangstien tenkes belyst med lave lyspunkter, enten på bakkenivå eller på lave pullerter, slik at ikke også omgivelsene lyses opp. Den nedsenkede delen av gangstien og terrassen må belyses noe kraftigere, men dette lyset vil i liten grad være synlig fra omgivelsene.

Besøket ved minnstedet starter ved parkeringsanlegget. Parkeringsanlegg, servicebygning og gangstien ut til minnstedet med eventuelle sitteplasser skal derfor opparbeides slik at de er en del av opplevelsen av minnstedet med samsvar i materialvalg, detaljering og lyssetning.

Gjennomføring

Det er foretatt prøveboring av fjellet der hvor kuttet skal ligge. Analyser av disse prøveboringene vil legges til grunn for å bestemme hvilken metode som skal brukes for å gjennomføre kuttet, terrassen og den nedsenkede delen av gangveien fram til terrassen.

I en tidlig planleggingsfase er det arbeidet med tre alternative metoder for å gjennomføre kunstprosjektet – kuttet. Alternativ 1 og 2 baserer seg begge på at det er mulig å utføre kuttet ved wire-saging, som er den metoden som vil medføre minst bearbeidelser av snittflatene i etterkant. Mulighetene for wire-saging er avhengig av fjellets kvalitet.

Alternativ 1

Fjellets kvalitet er tilstrekkelig god til at det ikke vil være nødvendig med forsterkninger for å utføre kuttet med wire-saging. Eventuelt vil fjellets kvalitet medføre at en bruker en steinplate av bedre steinkvalitet som plasseres på fjellveggen der navnene på de omkomne skal graves inn.

Alternativ 2

Fjellet må forsterkes med injeksjon av sementmørtel før saging av kuttet gjennomføres. Også i dette tilfelle kan det være nødvendig at en steinplate av bedre kvalitet brukes for navnene som skal graves inn.

Alternativ 3

Fjellet er av så dårlig kvalitet at normale forsterkningstiltak ikke er tilstrekkelig. Hvis dette er tilfelle vil kuttet tas ut med forsiktig sprenging. Deretter vil nye vegger støpes opp med betong. Betongens overflate bestemmes av kunstneren, den kan utføres slik at den likner overflaten av fjellet, alternativt kan betongflaten kles med andre materialer.

Terrasse og nedsenket, delvis overdekket gangvei

Fjellets kvalitet vil også være avgjørende for hvordan terrassen i snittet og den overdekkede delen av den nedsenkede gangveien kan utføres. Den nedsenkede gangveien vil sprenges ned med forsiktig sprenging, veggene vil evt. wiresages for å unngå utfall av masser. Gangveiens tak bygges opp med plass-støpt betong. Eksisterende jordlag og mest mulig vegetasjon legges til side under arbeidet og brukes for å dekke over betongdekket og revegetere arealet.

Ved god fjellkvalitet og tilstrekkelig overdekningshøyde vil terrassen wiresages og forsterkes med en stålkonstruksjon eller plass-støpt betong. Hvis fjellets kvalitet er for dårlig og/eller overdekningshøyden blir for lav sages terrassens sider opp til terreng. En plate av eksisterende fjell sages vekk og terrassen sprenges ut med forsiktig sprenging. Terrassen bygges opp med plass-støpt betong, og fjellplaten settes tilbake mot snittflaten. Eksisterende vegetasjon fjernes og det tynne jordlaget legges til side for gjenbruk på stedet. Trær som må fjernes kan evt delvis settes tilbake på det nye betongdekket. Dekket utformes slik at det tilpasses naturen, og stedegen vegetasjon etableres på tilbakeført jordlag.

Trafikk

Plassering av parkeringsanlegg

Ved vurdering av Sørbråten som minnsted er den kommunale eiendommen Bergli ansett som egnet til parkeringsformål for minnstedet. Ideelt sett ville det være ønskelig å unngå kryssing av fylkesveien for å komme til minnstedet. For å oppnå dette ved Sørbråten ville en betydelig del av jordbruksarealet måtte tas i bruk for parkeringsanlegg noe som ville medføre et betydelig inngrep og dominans i kulturlandskapet. Dette er ikke i tråd med overordnede føringer om vern av dyrket mark og sikring av matproduksjon. En samlet vurdering av hensynet til dyrket mark, kulturlandskapet rundt Sørbråten gård og mulighet for å etablere trafikksikker løsning for kryssing av fylkesveien, har konkludert med at det er akseptabelt at parkeringsanlegget plasseres på østsiden av fylkesveien

Atkomst

Det etableres parkeringsanlegg med på-/avkjørsel fra fylkesveien i sør og påkjørsel til fylkesveien i nord. Gjennomkjøringsmuligheten sikrer mulighet for å snu med buss på stedet. Adkomstpunktene vil bli utformet i samsvar med Statens vegvesens vegnormaler.

Innenfor planområdet ligger en mindre atkomstvei til en hytte. Denne veien møter fylkesveien svært bratt. Reguleringsplanen åpner for at atkomstveiens møte med fylkesveien kan utbedres.

Parkering

Parkeringsløsningen for minnesteområdet er utformet slik at den gir plass for oppstilling av 4 busser og ca 20 biler på et nedre, tilnærmet flatt areal. Ettersom antall besøkende til anlegget er vanskelig å estimere forutsettes kun dette nedre arealet opparbeidet i en første fase. Dersom parkeringsanlegget bygges med altfor stor kapasitet vil dette kunne invitere til camping og annen uønsket virksomhet og representere et stort terrenginngrep. Det nedre parkeringsnivået kan opparbeides uten altfor store inngrep. De massene som må fjernes kan i stor grad brukes til terrengjustering av arealet rundt gangveien over jordet på vestsiden av veien. Natursteinsmuren som er rest av terrasse ved tidligere bebyggelse vil gjenbrukes i ny støttemur mot øst.

Parkeringsanlegget skal dimensjoneres for regulær bruk. Ved eventuelle større enkeltarrangementer vil det kunne settes opp skyttelbusser for eksempel til/fra parkeringen ved Sundvolden hotell.

Dersom parkeringskapasiteten viser seg for liten i de første årene etter åpning av minnesteområdet, vil felt P2 opparbeides. For å minimere terrenginngrepet foreslås dette arealet lagt ca 2 m høyere enn nedre nivå.

Adkomstveien får da stigning ca 1:12,5, og oppfyller ikke krav til universell tilgjengelighet. Servicebygning og HC-parkeringsplasser vil plasseres på det lavere nivået, hvor krav til universell tilgjengelighet er oppfylt.

Parkeringsanlegget er utformet med romslighet til omgivelsene, slik at nødvendige skjæringer og fyllinger kan beplantes og tilsås med stedegen vegetasjon. På den måten blir anlegget mindre synlig i landskapet, vegetasjonsbeltene vil skjerme nabobebyggelsen fra direkte innsyn.

Ill. 18: Perspektiv av parkeringsanlegg og adkomstsone ved fylkesveien fra sør.

Parkeringsanlegget med servicebygning skal i materialvalg, belysning og detaljering utformes slik at det har et slektskap til gangsti og minnesteområdet på den andre siden av fylkesveien. Det nedre parkeringsarealet foreslås i hovedsak asfaltert, mens det øvre nivået foreslås opparbeidet med grusdekke, som eventuelt kan tilsås med gress, slik at det hovedsakelig har et grønt preg.

I bakkant av parkeringsanleggets bygges en støttemur mot eksisterende terreng. Muren vil variere i høyde mellom 1,5 og 2,5 meter. Det kan etableres vegetasjon som dekker inn muren. Eksisterende terreng over støttemuren må, grunnet risiko for steinsprang, sikres med nett.

Gangvei og gangsti

Det reguleres gangvei fra parkeringsplassen til kryssing av fylkesveien og videre mot sør langs bussholdeplass. Denne utformes universell tilgjengelig, får asfaltdekke og god belysning.

Trasé for gangsti er vist med 7,5 meter bredde med reguleringsformål friluftsområde. Bestemmelsene hjemler å etablere en gangsti med maks. gangbredde 2,5 m. Gangstien skal passere over nordre del av jordet, der terrenget vil måtte heves for å oppnå gode stigningsforhold. I området mellom gangstien og avkjørselen til hytta på eiendommen 233/9 kan det etableres skjermende vegetasjon. Stien videre etter kryssing av jordet vil tilpasses terrenget på odden, slik at den kan etableres med minste mulige terrenginngrep. Det planlegges at sti på terreng over jordet utføres med godt grusbelegg, som muliggjør bruk av både barnevogn og rullestol. I mer ujevne områder opparbeides stien på lette trekonstruksjoner.

Gangstien skal være belyst. Belysning skal plasseres lavt i terrenget, enten direkte på terreng eller på lave pullerter, slik at lyset ikke spres i landskapet.

Bussholdeplass/kollektivtransport

Eksisterende bussholdeplass for sørgående rutebuss forskyves noe mot sør, og opparbeides med trafikkikker gangadkomst og ventareal.

Parkeringsanlegget gir plass for oppstilling av fire busser. Avstigning fra bussene skjer på gangareal som avgrenses fra kjørearealet med kantstein.

Trafikkikkerhet

Anlegget er utformet for å oppnå best mulig trafikkikkerhet med fokus på sikker kryssing av fylkesveien. Hastigheten på den aktuelle veistrekningen foreslås senket fra 50 km/t til 40 km/t, og det skal opparbeides opphøyet fotgjengerfelt på plassen. Strekningen skal ha veibelysning, og krysningspunktet skal utformes med forsterket belysning. Tiltaket anses ikke å genere gangtrafikk langs fv 155.

Universell utforming

Parkeringsanlegg i felt P1 vil i sin helhet utformes universelt tilgjengelig i samsvar med krav som gjelder for bebyggelse og adkomstsoner til denne. Lengdefall langs p-plassen er ca 1:30, mens tverrfallet er 1:40. Disse slake fallene gir et vesentlig mindre behov for terrenginngrep og fjerning av masser i området enn om arealet ble lagt helt flatt. Kantstein til avstigningsareal ved buss vil utformes nedsenket lengst i sør for også å sikre universell adkomst til servicebygget. Materialbruk og opparbeidelse vil sikre naturlige ledelinjer i anlegget og møte krav til fargekontrast. Servicebygningen vil utformes universelt tilgjengelig.

Krav til universell utforming av adkomstvei til parkeringsanlegg P2 vil medføre urimelig store terrenginngrep og behov for omfattende bortkjøring av masser. Arealet betraktes som en reservekapasitet og tenkes i sin helhet enklere opparbeidet. Adkomstvei er derfor foreslått med stigning 1:12,5, og parkeringsarealet gis et lengdefall på ca 1:30.

Kryssing av fylkesveien fra parkeringsanlegg P1 vil skje over opphøyd gangfelt, som er tilpasset gangvei på hver side av veien slik at krav til universell utforming oppnås. Forsterket belysning av gangfeltet bidrar til god orientering og lesbarhet.

8. KONSEKVENSER AV PLANFORSLAGET

Konsekvensutredning

Ved planoppstart ble det vurdert at planområdet status som LNF-område i kommuneplanen gjorde det påkrevd å utarbeide planprogram for detaljreguleringen. I planforum har Hole kommune og Fylkesmannen vurdert at tiltaket ikke utløser krav om konsekvensutredning iht forskriftens §§ 3b og 4b, vedlegg II, da det ikke omfatter bygging over 5000 m² og ikke ligger innenfor kjente kultur- og naturverdier. Overordnede myndigheter har bedt om at enkelte tema utredes grundig da tiltaket ligger i et sårbart område og nær strandsonen.

Nødvendige offentlige tillatelser

Før igangsetting av tiltak etter planen skal følgende være på plass:

Minnested

- Rammesøknad iht. PBL §§ 20-21, Hole kommune
- Utslippstillatelse iht. Forurensningsloven, Fylkesmannen i Buskerud
- Tillatelse i hht. Vannressursloven, Norges vassdrags- og energidirektorat, NVE

Trafikkanlegg og gangsti

- Rammesøknad iht. PBL §§ 20-21, Hole kommune
- Godkjenning av byggeplan for veianlegg, Statens vegvesen region sør

Overordnede planer, lover og mål

Kommuneplan for 2009-2019. Forslag til detaljregulering for Sørbråten er i hovedsak i samsvar med Kommuneplan for 2009-2019 som viser hele planområdet, unntatt fylkesveien, som LNF-område og som vannareal for allmenn flerbruk. Forslag til regulert parkeringsplass er ikke i tråd med kommuneplanen, men ligger nært opp til etablert bruk av eiendommen som kommunal riggtomt.

Rikspolitiske retningslinjer for vernede vassdrag. Planforslaget gjør inngrep i strandsonen i vernet vassdrag. Inngrepet er lokalt og hensyn vil tas på en slik måte at naturverdier rundt inngrepet påvirkes i så liten grad som mulig. Tiltaket vil ikke ha innvirkning på vassdraget som helhet. For tema kulturmiljø, friluftsliv, landskap og andre allmenne interesser langs vassdraget se respektive avsnitt nedenfor.

Rikspolitiske retningslinjer for barn og unges interesser i planleggingen. Det finnes ikke arealer innenfor planområdet som i dag er i bruk som lekeområder for barn og unge, eller som er særlig egnet for å opparbeides til slik bruk. Planen er derfor ikke i konflikt med eksisterende bruk.

Rikspolitiske retningslinjer for universell utforming. Planforslaget er i tråd med retningslinjene ettersom anleggene innenfor planområdet i all hovedsak vil utformes i samsvar med regler for universell utforming. Unntak er stigningsforhold til reservekapasitet for parkering på høyere terrengnivå. Krav i TEK 10 til universell utforming gjelder for byggverk. For gangveier i terreng er kravene for universell utforming noe annerledes, se kap. 7. Disse kravene oppfylles også i det foreslåtte prosjektet.

Rikspolitiske retningslinjer for samordnet areal- og transportplanlegging. Planforslaget er i tråd med retningslinjene ved at planlagt tiltak etableres i tilslutning til allerede etablert veisystem, som også har kollektivbetjening. Nytt anlegg er planlagt med gode trafiksikkerhetstiltak og vil i liten grad beslaglegge jordbruksareal. Tiltaket ansees ikke ha innvirkning på tryggheten for lokalsamfunnet ut fra trafiksikkerhetssynspunkt.

Naturmangfoldloven kapittel II, §§8-12

Kunnskapsgrunnlaget (§8): naturtypen på Sørbråten er vanlig forekommende både rundt Tyrifjorden og andre steder i Sør Norge. Det finnes ingen registreringer i naturdatabasen som tilsier at det er verneverdige naturtyper eller arter innenfor planområdet.

Det er i de senere år notert at fiskemåker hekker på odden ved Sørbråten. Fiskemåken er etter å ha vært en svært vanlig fugl nå blitt en nær truet art. Reir, egg og unger er fredet i hekkeperioden, slik at det ikke er anledning til å flytte eller ødelegge reir i denne perioden. Oppstart av tiltak på odden skal derfor tilpasses i tid, slik at konflikter rundt hekketiden unngås.

Den berørte delen av Tyrifjorden er ikke registrert med verdi som ynglingsplass for fisk i fjorden, og tidspunkt for gjennomføring av tiltak vil derfor ikke påvirke fiskebestanden.

Basert på den kunnskap som finnes om landskap, økosystemer, naturtyper og arter i området, vil ikke planlagt tiltak påvirke naturmangfoldet innenfor eller i nærheten av planområdet.

Føre-var-prinsippet (§9): Det er gjort grundige undersøkelser av naturverdigrunnet i planområdet og tiltaket er planlagt med sikte på begrensning av naturinngrep og skjerming mot uønskede hendelser i anleggstida.

Økosystemtilnærming og samlet belastning (§10): Inngrepene sett i forhold til økosystemets størrelse er små, slik at den samlede belastningen for økosystemet ikke vil økes merkbart av planlagt prosjekt. En kan derfor med stor sikkerhet si at bruk i samsvar med foreslått reguleringsplan ikke vil ha betydning for naturmangfoldet.

Kostnadene ved miljøforringelse skal bæres av tiltakshaver (§11): Det legges opp til avbøtende tiltak for gjennomføring av minneste-prosjektet som fullt ut bekostes av tiltakshaver.

Miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder (§12): Det er i vedlegg redegjort for teknikker og metoder for anleggsarbeidet for minneste-prosjektet, og hvordan disse kan gjennomføres på miljøforsvarlig måte. Når metode er endelig valgt skal det utarbeides Ytre Miljøplan som skal følge tiltaket i prosjekterings-, anleggs- og driftsperiode. Ytre Miljøplan skal gjelde arbeid med minneste-prosjektet og skal foreligge før rammetillatelse kan gis.

Plan og bygningsloven. Forbudet mot tiltak innenfor 100-meterssonen fra vassdrag er i hovedsak myntet på å forhindre at strandsoner langs sjø og vassdrag bygges ned og privatiseres, slik at allmennhetens tilgjengelighet til sjø og vassdrag reduseres. Foreliggende planforslag tilrettelegger for bedre tilgjengelighet til strandsonen og sikrer del av området innenfor 100-metersgrensen fra vassdrag mot utbygging og privatisering.

Søknadspliktige tiltak innenfor planområdet vil bli omsøkt i samsvar med Plan og bygningsloven.

Den europeiske landskapskonvensjonen. Avbøtende tiltak i form av skjermingstiltak rundt parkeringsanlegg er lagt inn i planen.

Konsekvenser for omgivelsene

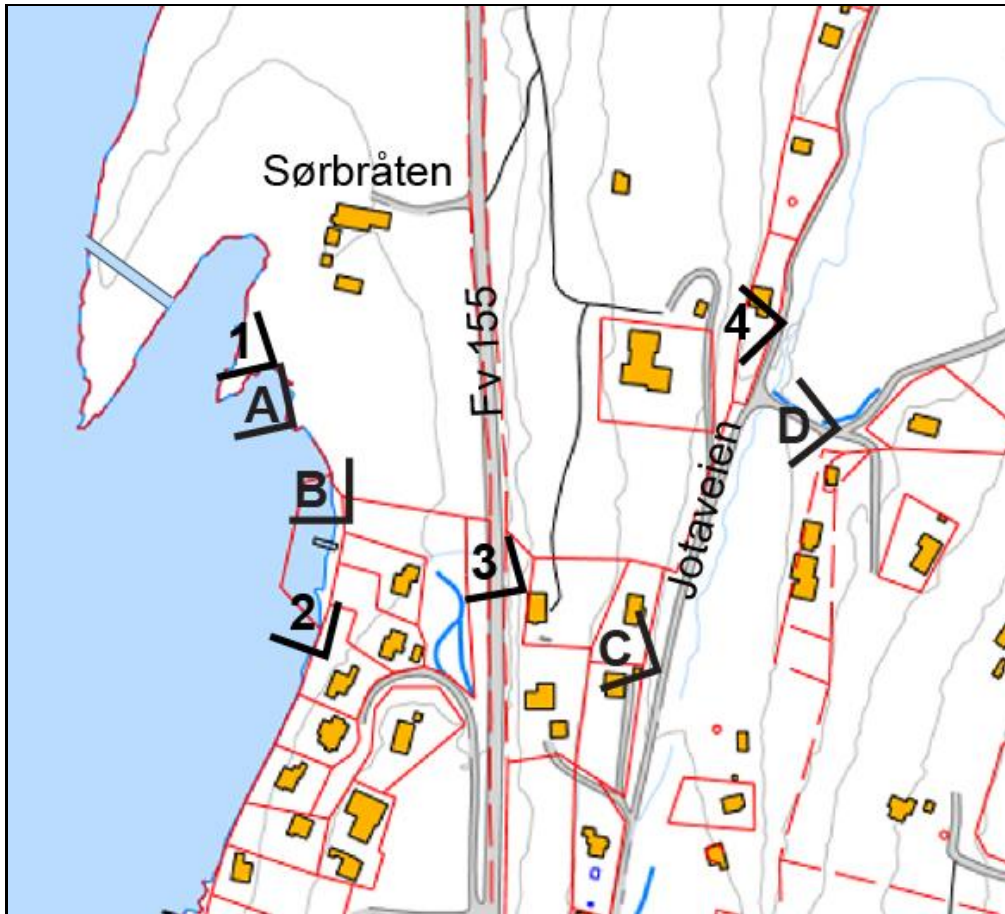
Stedsutvikling og landskap

Minnested

Plassering av kuttet i odden og gangsti til minneste-prosjektet er nøye studert på stedet. Ved bruk av markeringer i terrenget er siktlinjer og synbarhet fra forskjellige ståsteder dokumentert. I tillegg er det utarbeidet en detaljert 3D-datamodell der landskapet er modellert utfra innmålinger. Ved hjelp av denne datamodellen har det også vært mulig å studere hvordan minneste-prosjektet og parkeringsanlegget oppleves fra forskjellige ståsteder.

Studiene viser at det overordnede landskapsrommet i liten grad påvirkes av selve minneste-prosjektet. Snittet, med planlagt bredde 3,5 m er så smalt at det kun vil oppleves fra posisjoner tilnærmet rett fra siden. Så snart en beveger seg et kort stykke mot siden vil snittet dekkes av den motsatte snittflaten. Ved at materialet i snitt og eksisterende grunn er det samme, alternativt utformes med liknende overflate, vil disse flyte sammen til en enhet på relativ kort avstand. Dette gjelder både ved opplevelse fra sjø- og landsiden.

Nedenfor er fotos av eksisterende situasjon samt utsnitt fra digital modell som viser opplevelsen av minneste-prosjektet i landskapet og fra nærliggende bebyggelse. Av praktiske grunner har det ikke vært mulig å ta foto fra de samme stedene som utsnitt av digital viser. Utsnitt fra digital modell viser også eksisterende vegetasjon skjematisk, i virkeligheten skjerner vegetasjonen mere enn vist på modellbildene. Røde piler på fotos/illustrasjoner viser posisjonen for snittet i odden ved minneste-prosjektet.

Ill. 20: Bildestandpunkt A-D viser til standpunkt for fotos.
 Bildestandpunkt 1-4, utsnitt fra digital modell, viser fremtidig opplevelse av minnestedet fra respektive standpunkt.

Ill. 21: Foto. Odden sett fra Sørbråten sør for gårdstunet. Gravemaskinen i bildet utfører grunnundersøkelser der snittet vil bli plassert. Fotostandpunkt A.

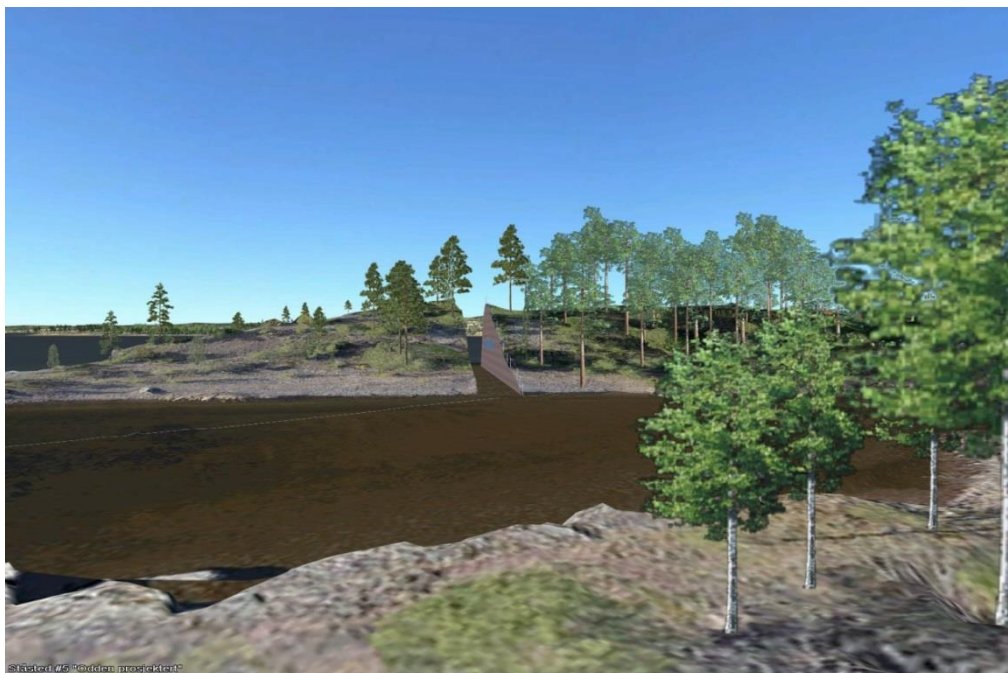
Ill. 22: Foto. Odden på Sørbråten sett fra hyttebebyggelsen ved Tyrifjorden direkte sør for Sørbråten gård. Fotostandpunkt B.

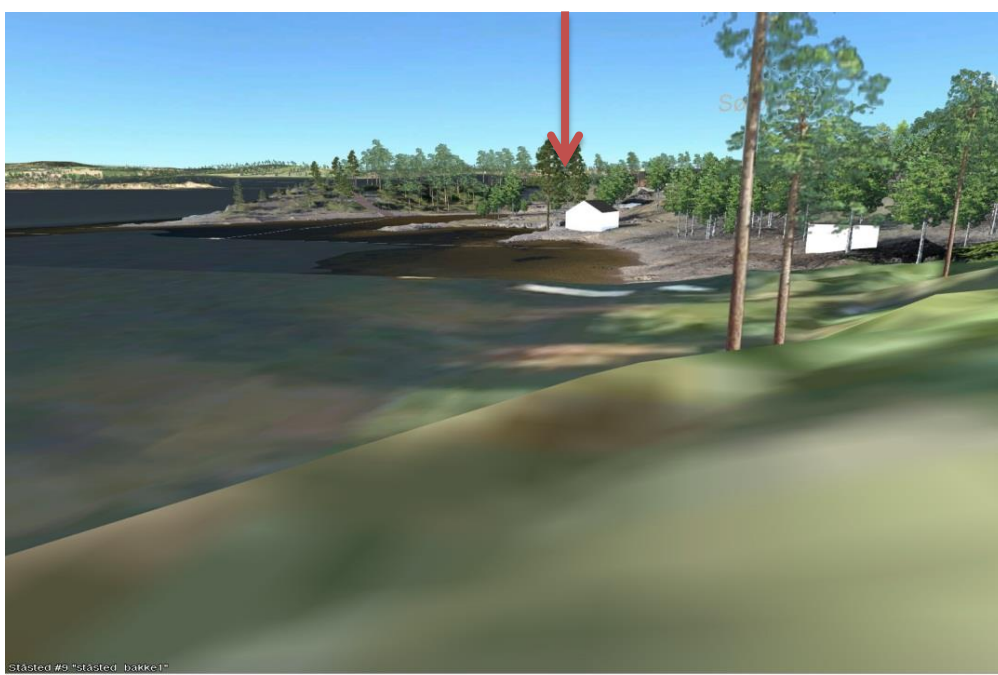
Ill. 23: Foto. Odden på Sørbråten og bak denne Geitøya/Røyse sett fra Jotaveien ovenfor boligbebyggelsen på østsiden av fylkesvei 155. Veien her ligger på ca kote +113, mens Tyrifjorden har normalvannstand på kote + 62,75. Fotostandpunkt C.

Ill. 24: Foto. Utsikt fra punkt lenger nordøst langs Jotaveien. Eksisterende vegetasjon skjerner her for all innsyn mot odden på Sørbråten. Veien her ligger på ca kote +123. Fotostandpunkt D.

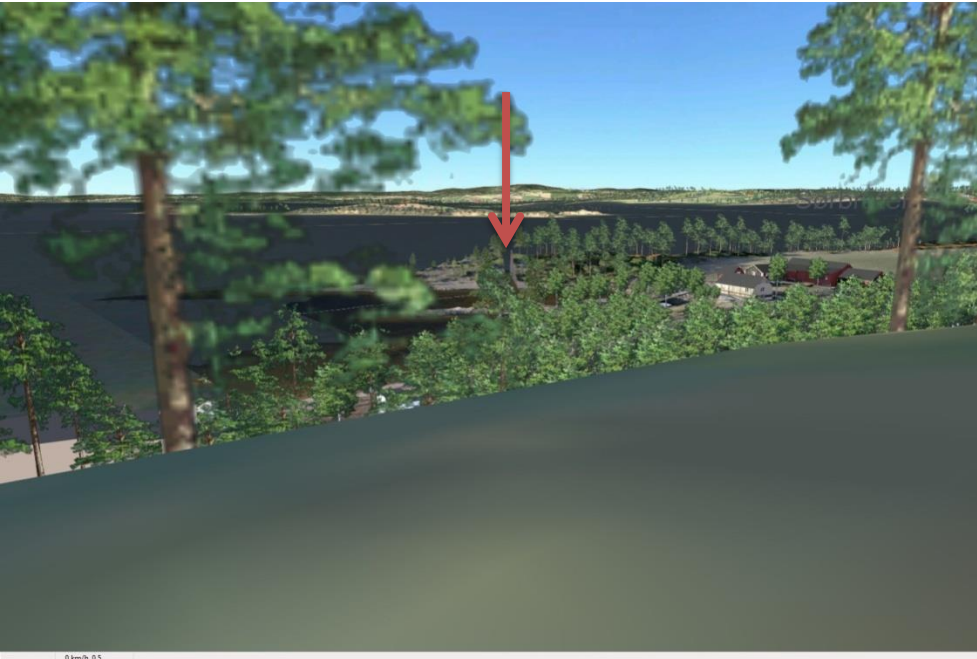

Ill. 25: Utsnitt fra digital modell. Odden med minnested sett fra Sørbråten sør for gårdstunet. Standpunkt 1.

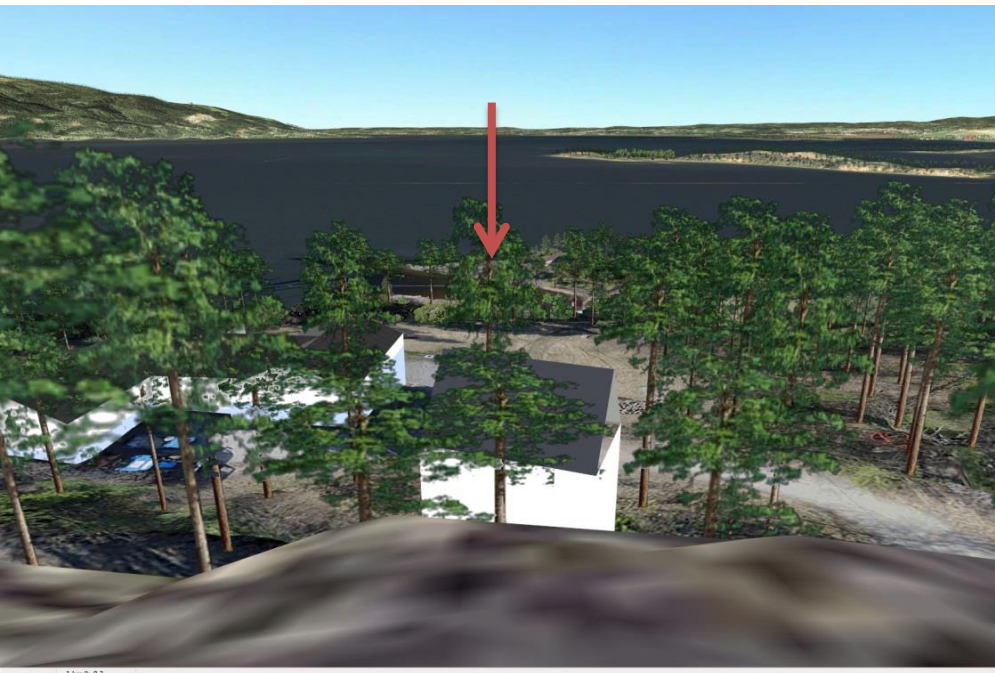

Ill. 26: Utsnitt fra digital modell. Odden på Sørbråten sett fra hyttebebyggelsen ved Tyrifjorden direkte sør for Sørbråten gård. Standpunkt 2.

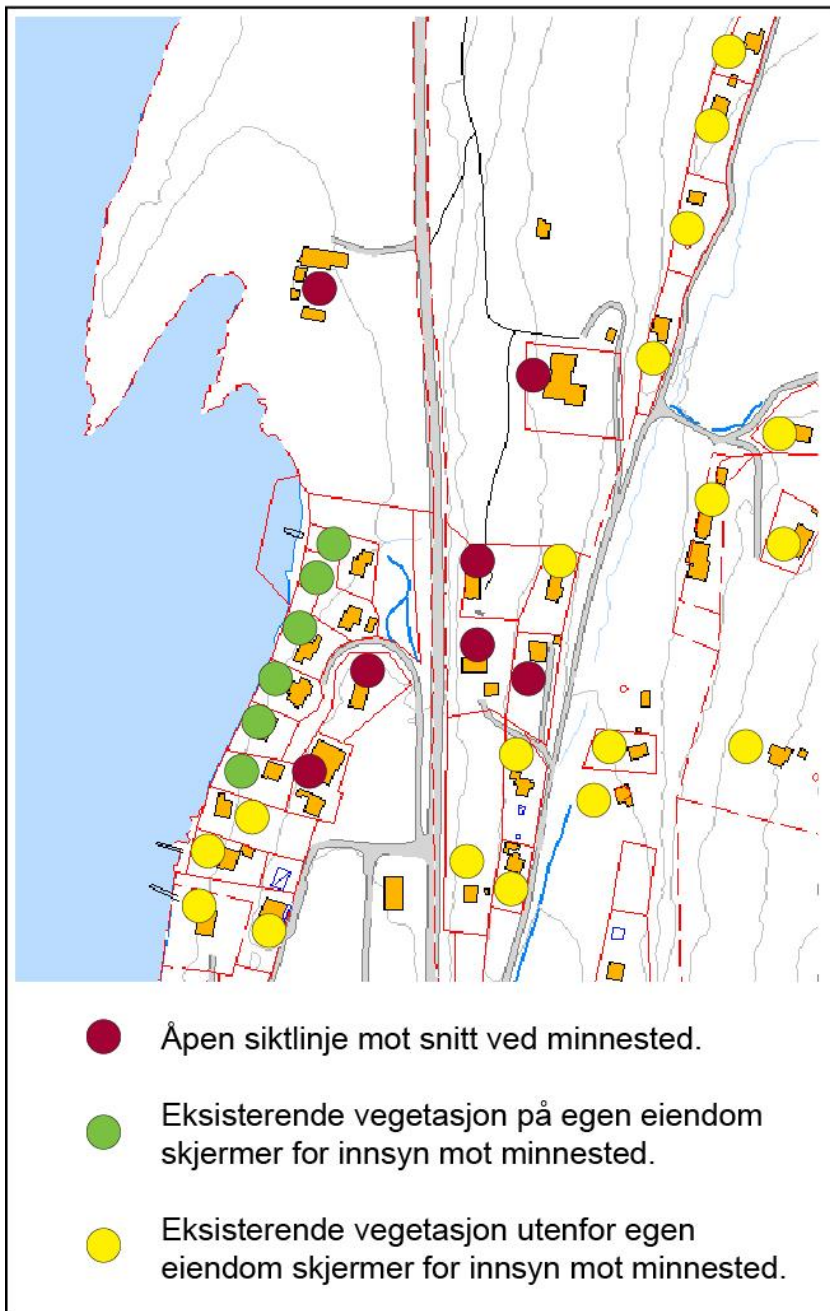

Ill. 27: Utsnitt fra digital modell. Odden på Sørbråten og bak denne Geitøya/Røyse sett fra bolibebyggelsen på østsiden av fylkesvei 155. Standpunkt 3.

Ill. 28: Utsnitt fra digital modell. Vegetasjonen på plassen er tettere enn vist, slik at odden på Sørbråten ikke kan ses fra ståstedet i veien hvor bildet er generert fra, men fra forkant av bebyggelsen. Veien her ligger på ca kote +120. Standpunkt 4.

Ved bruk av den digitale modellen, flyfoto og foto fra stedet er det registrert hvilke eiendommer som vil få innsyn til snittet ved minnesteedet.

Ill. 29: På kartutsnittet er bolig-/hytteeiendommer som vil få innsyn mot minnesteedet markert.

Parkeringsanlegg

Parkeringsanlegget medfører at terrenget på eiendommen 233/6 (Bergli) må senkes med opp til ca 3 m lengst mot øst. Ved etablering av kun byggetrinn1 vil terrengendringene være vesentlig mindre, med inntil 1,5 m senkning. Skjerming av parkeringsanlegget med stedegen vegetasjon mot naboeiendommer og fylkesvei bidrar til at anlegget ikke blir mindre dominerende i landskapet.

Kulturminner og kulturmiljøer

Kulturminner

Det finnes ingen verneverdig bebyggelse eller vernede landskapstyper i planområdetets nærhet, men Sørbråten gård har en kulturhistorisk verdi som representant for et eldre gårdsanlegg i Tyrifjordens jordbrukslandskap

Fra de steder hvor tunet til Sørbråten gård er synlig i landskapet, vil inngrepet i odden være svært lite synlig. Det smale kuttet vil stort sett kun være synlig når en står tilnærmet rett foran det, men ikke i skrå vinkler fra eksempelvis fylkesveien.

Kuttet er plassert på en slik måte at hverken terrassen i snittsiden eller flaten hvor navnene skal risses inn blir synlige fra gårdstunet på Sørbråten gård.

Kultur- og naturlandskapskvaliteter

Gangstien ut til minnesteedet skal tilpasses terrenget slik at inngrepene blir så små som mulig. Planlagt trasé for gangstien medfører at besøkende stort sett går inne i skogen ut til minnesteedet/ odden, og kun ved et par punkter kommer ned til jordekanten og blir synlig fra hovedveien. Partier hvor gangstien kommer ned mot jordekanten planlegges tilplantet med stedegen vegetasjon, både for å redusere synlighet i landskapet, men også for å sikre at vandringen ut mot minnesteedet blir en del av helhetsopplevelsen der utblikk mot omkringliggende landskap og bebyggelse kan være forstyrrende.

Odden lengst ut på Sørbråten vil bli skilt fra resten av halvøya ved etablering av kuttet. Odden har i dag gode kvaliteter som landskapselement. Disse kvalitetene vil ikke forringes, men være utenfor rekkevidde som en del av kunstverket.

Parkeringsanlegget skjermes med stedlig vegetasjon for ikke å påvirke opplevelsen av kulturlandskapet unødvendig. Se illustrasjon kap. 7.

Natur- og ressursgrunnlaget

Sørbråten gård er bebygget siden tidlig på 1800-tallet og jordbruksarealet er trolig ryddet på det samme tidspunktet. Planforslaget åpner ikke for noen utvidelse av bygningsvolum eller aktivitet på gårdsanlegget innenfor planavgrensningen. For å etablere gode og sikre trafikkarealer, herunder parkering, bussholdeplass og gangsti ut til minnesmerket, er mindre deler av jordbruksarealet på både øst- og vestsiden av fylkesveien tatt i bruk. Til sammen utgjør dette 1,2 daa av det totale jordbruksarealet for Sørbråten gård. Påvirkning på natur- og ressursgrunnlaget er dermed lite.

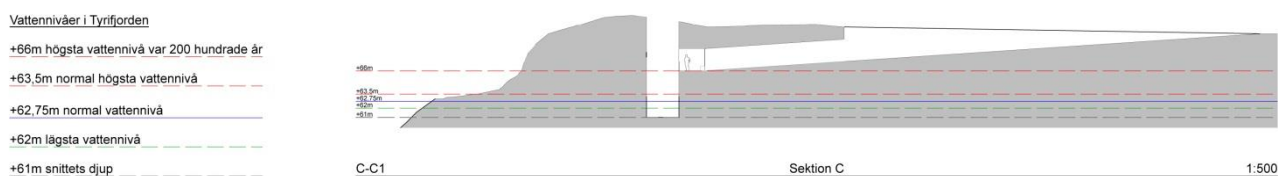
Friluftsliv

Odden ved Sørbråten er ett av få områder langs Utstranda som ikke er privatisert gjennom hytte- og boligutbygging, og er fortsatt tilgjengelig for allmenn ferdsel som utmark. Til tross for dette er det få spor av at odden er i bruk for allment friluftsliv. Grunnen til dette er mest sannsynlig at det ikke er etablert gangstier til området. Området nås i dag kun over tunet på Sørbråten gård eller ved å trække i kanten av det dyrkede jordet. Utenfor dyrkingssesongen er det mulig å gå over jordet, men slik bruk forekommer heller ikke i noen utstrekning. Odden kan nås med båt, og det finnes et par steder med relativt flate sva/heller ned mot vannet som muliggjør adkomst med mindre båter. Anlegget vil øke tilgjengeligheten til odden.

Vassdrag og flom

Planforslaget legger ikke opp til ny bebyggelse som påvirkes av flom.

Kunstverkets terrasse foreslås anlagt med gulvet på kote +66,0, som er 40 cm over beregnet nivå for 200-årsflom. Terrassen utformes slik at tekniske installasjoner (belysning) i sin helhet legges med god margin over høyeste flomnivå.

Ill. 29: Prinsippsnitt gjennom minnesteedet.

Utslipp til vann og luft

Anleggsperiode

Se avsnitt under Miljøpåvirkning i anleggsfasen nedenfor.

Avløp fra sanitæranlegg

Planforslagets eneste bygning er servicebygningen med toaletter på parkeringsplassen. Det er ikke etablert kommunalt avløpsnett i området, og det forutsettes derfor en lukket, lokal avløpsløsning med tett tank.

Utslipp til luft

Det er ikke kjent at det vil forekomme annet utslipp til luft enn fra biltrafikken. Trafikkmengdene grunnet tiltaket forutsettes ikke øke slik at utslipp til luft blir merkbart.

Miljøpåvirkning i anleggsfasen

Målsettingen er at prosjektet skal ha så liten innvirkning på miljøet som mulig i anleggsfasen. Før valg av arbeidsmetode og materialer vil det bli gjennomført en grundig miljøvurdering. Det stilles krav til utarbeidelse av en ytre miljøplan som del av byggesakforberedelsene av tiltaket.

Anleggsperiodens innvirkning på mennesker, dyr- og naturliv i nærområdet

Midlertidig anleggsvei vil bygges i strandkanten fra gårdsveien frem til anleggsstedet for kuttet. Veien bygges med beskyttelseslag av geotekstil og bærelagsmasser for å redusere risikoen for at eksisterende grunn skades. Etter avsluttede arbeider fjernes anleggsveien og skal ikke etterlate varige spor i terrenget.

Tunge anleggsarbeider skal unngås i følsomme tidsperioder - som hekketiden for villfugl i området. Eksisterende vegetasjon beskyttes ved inngjerding og/eller trebeskyttelse.

Støyende virksomhet skal minimeres og utføres på tidspunkt hvor den er minst sjenerende for nabolaget. Eventuell sprenging utføres som forsiktig sprenging.

Vannmiljø

Før arbeidet med kuttet påbegynnes vil begge sider av odden skjermes med voll, slik at arbeidet med kuttet kan skje på tørt arbeidssted, og for å forhindre at urensset prosessvann lekker ut i Tyrifjorden.

Sedimentasjonsbasseng med oljeskinner etableres og mengden suspensjonsmateriale, pH-verdier og vannforbruk vil bli kontinuerlig målt. Vannprøver tas ved behov og sendes til godkjent laboratorium for analyse.

Ved injisering av fjellet legges lenser ut for å forhindre utslipp til vann. Hvis pH-verdien blir for høy, legges det opp til mulighet for å pumpe ned CO₂ i vannet for å senke pH-verdien.

Transporter

Største delen av massetransporter vil være knyttet til anleggsarbeidet for parkeringsanlegget. Totalt skal ca 1.700 m³ fjell og 6.300 m³ gravemasser transporteres vekk fra anleggene (p-plass og minnested). Transportene skjer med lastebil innenfor en periode på cirka to måneder, noe som maksimalt vil innebære 50-70 lastebiltransporter per dag fra arbeidsstedet.

Det kan brukes trafikkvakt ved utkjøring til fylkesveien for å sikre trafiksikkerheten for alle trafikanter.

Deponering av overskuddsmasser

Konkurransen om utforming av minnested omfattet også temporært og permanent minnested i Oslo. Forslaget til Jonas Dahlberg viste at massene som blir tatt ut fra kuttet i odden ved Sørbråten skal brukes for å bygge opp minnestedene i Oslo. Det var også planlagt at noe vegetasjon skulle hentes fra Sørbråten til Oslo. Fremdriften for begge minnestedene i Oslo er nå usikker, og masser fra kuttet vil derfor måtte lagres i Oslo-området frem til minnested(ene) der kan realiseres.

Deler av massene som tas ut for å etablere parkeringsanlegget vil kunne brukes for terrengjusteringer på vestsiden av fylkesveien. Gangsti med gode stigningsforhold over jorden vil kreve at masser tilføres over jordbruksarealets nordligste del. Øvrige masser fra etablering av parkeringsanlegg vil måtte fraktes til godkjent deponi. Massene er ved grunnundersøkelsen konstatert rene og kan anvendes fritt som fyllmasser.

Støy fra omgivelsene

Ved valg av plass for minnestedet var et av kriteriene at det skulle være et stille sted. Odden ved Sørbråten er stille, og tiltaket vil ikke øke trafikken på fylkesveien så mye at støynivået forandres.

Sørbråten er ikke sikret som "stille område" i samsvar med Miljødirektoratets veileder T-1442 i kommuneplanen. Det foreligger ikke noen kjente planer på etablering av virksomheter i omgivelsene som vil påvirke støvsituasjonen.

I anleggsperioden, og da særlig i forbindelse med at masser tas ut av kuttet, vil støynivået under kortere tidsperioder være høy. Arbeider tilstrebes gjennomført på tidspunkter hvor de forstyrrer omgivelsene så lite som mulig.

Trafikkforhold

Det er uttrykt uro for at summen av gjenreising av Utøya og etablering av minnested på Sørbråten vil medføre økt trafikkbelastning på aktuell strekning av fylkesvei 155.

Nylig vedtatt detaljregulering for *Utøystuen*, AUF:s eiendom på landsiden, legger opp til at det kan etableres ca 40 parkeringsplasser. Dette er en liten økning i forhold til det man hadde plass til tidligere, men da var parkeringen svært uorganisert. Ved gjenoppbyggingen av Utøya er ikke målsettingen å øke kapasiteten for antall samtidige besøkere på øya, men det er uttrykt en målsetting om at ny bebyggelse skal muliggjøre bruk av øya i en noe større del av året enn tidligere, dog ikke vinterstid. Trafikken til Utøya vil være høyere enkelte dager i sommerhalvåret når aktiviteter starter eller slutter, lik situasjonen var fram til 2011. Den daglige trafikken i området vil ikke påvirkes av gjenreisningen av Utøya. Utbedrede adkomstforhold, og etablering av ny bussholdeplass, vil gjøre trafikksituasjonen på strekningen sikrere.

For etablering av minnestedet på Sørbråten finnes ikke sammenliknbare anlegg i Norge som kan brukes for å estimere hvor store trafikkmengder som kan ventes. Det antas at minnestedet vil bli relativt sporadisk besøkt de fleste dager, med neppe mer enn et par biler samtidig på parkeringsplassen. Besøkstallene vil sannsynligvis være høyere i ferier (særlig når minnestedet er relativt nytt) og noen bilister som normalt ville passert på E16, kan velge å ta veien rundt Utstranda for å besøke minnestedet.

Det estimeres at antallet besøkende årlig vil være maksimum 5.000 med en betydelig konsentrasjon ved spesielle arrangementer som årsdagen for hendelsene 22. juli. Maksimalt halvparten av disse 5.000 besøkende antas å reise spesifikt for å besøke minnestedet, og halvparten er forbigående som ellers ville kjørt E16, men som tar en avstikker til minnestedet. Ut fra minnestedets relativt lite sentrale lokalisering og dårlig kollektivdekning antas at tilnærmet alle besøkende vil komme kjørende, hvorav ca 1/4-del reiser med buss og 3/4 med bil. Busspassasjerer vil hovedsakelig komme med turbuss, som vil benytteopparbeidet parkeringsanlegg. I hver av bilene forutsettes 3 besøkende, i bussene 20 passasjerer. Samlet vil dette medføre ca 60 busser og 1.250 biler/år til minnestedet.

På merkedager / årsdager for hendelsene 22. juli vil det eventuelt arrangeres felles minnemarkering ved minnestedet. Parkeringsanlegg for buss og bil bør ikke dimensjoneres for slike arrangementer. Det forutsettes at det da settes opp busstransport fra eksempelvis Oslo, kommunesenteret Vik i Hole eller Sundvollen hotell, og at privatbiler uten særskilt tillatelse ikke tillates å stoppe på stedet. Ved større arrangementer kan vakter plasseres ut for å sikre trygg kryssing av fylkesveien og for å forhindre uorganisert parkering langs fylkesveien

Ved større arrangement på Utøya kan det antas at et besøk på minnestedet på Sørbråten er del av aktiviteten/programmet. Deltakere vil da måtte fraktes med ferge fra Utøya til Utøystuen på landsida. Hvis det vil være aktuelt at deltakere skal gå langs fylkesveien fra AUFs eiendom på landsiden (Utøystuen) til minnestedet, vil de derfor komme i puljer, som vil medføre at trafiksikkerheten kan ivaretas særskilt ved manuell trafikkdirigering, på liknende måte som ved større minnesmarkeringer ved selve minnestedet. Det er lite trolig at andre besøkere vil parkere på Utøystuen for å gå ca 1,3 km langs fylkesveien til minnestedet på Sørbråten. Det forventes ikke noen generell økning i antall gående eller syklende på veistrekningen mellom Utøystuen og Sørbråten.

De estimerte besøkstallene vil ikke føre til generell, merkbar trafikkøkning på Fv 155. Ved merkedager/årsdager med spesielle arrangementer vil det kunne oppleves økt busstrafikk på den aktuelle strekningen.

Etablering av opphøyd, godt belyst fotgjengerfelt og ny bussholdeplass for rutebuss i sørgående retning kommer alle reisende i området til gode.

Næringsliv, sysselsetting, offentlig tjenestetilbud

Besøket til minnesteet beregnes ikke å bli så stort at det vil påvirke næringsliv eller tjenestetilbud i nærområdet eller i kommunen på en merkbar måte. Det kan antas at de aller fleste som besøker minnesteet utenfor arrangementer på årsdager er mennesker som uansett ville passert gjennom kommunen, hovedsakelig på E16.

Barn og unges interesser

Som gjengitt under oppfølging av Rikspolitiske retningslinjer for barn og unges interesser i planleggingen finnes det ikke arealer innenfor planområdet som i dag er i bruk som lekeområder for barn og unge, eller som er særlig egnet for å opparbeides til slik bruk. Planlagt minnesmerke kan utvikles til en god læringsarena for barn og unge for å lære om viktige samfunnsverdier, demokrati, inkludering og hendelser i nær historie.

Lokalsamfunnets interesser

Det er i forbindelse med planarbeidet for Sørbråten uttrykt uro for at lokalsamfunnet skal påvirkes negativt ved at minnesmerket vil forsterke minnet om en traumatisk hendelse, og at etablering av minnesteet ikke tillater de som opplevde hendelsen på nært hold å legge denne bak seg. Man har også opplevd at nysgjerrige besøkende forstyrrer privatpersoner og tar seg til rette på privat grunn for å få vite hvor og hvordan hendelsene 22. juli fant sted.

Uansett etablering av minnesteet vil lokalsamfunnet i all framtid koples sammen med hendelsene 22. juli 2011. At mennesker, som ikke tilhører lokalsamfunnet, har et behov for å minnes og markere sine følelser har det spontane minnesmerket ved Lien, som nå er flyttet, vist tydelig. Et av hovedformålene med å etablere minnesteet på Sørbråten har vært å kanalisere alle disse behovene til et sted som er særlig tilrettelagt for behovet, slik at lokalsamfunnet gis mulighet til å oppleve en betydelig større ro rundt 22. juli enn det som hittil har vært tilfelle.

Klimapåvirkninger

Det er gjennomført en klimagassberegning etter det verktøy Statsbygg har utarbeidet for slike analyser. Analysen ligger som vedlegg til saken. Vurderingen viser at det planlagte tiltaket vil ha små konsekvenser for klimautslipp. Klimagassutslippet for prosjektet er beregnet til ca 790 tonn over et livsløp på 60 år. Transport for besøkende til minnesteet står for den største delen av utslippet. Det knytter seg relativ stor usikkerhet til dette tallet grunnet usikkerhet rundt antall besøkende.

Økonomi og gjennomføring

Utgiftene til både etablering og drift/vedlikehold av minnesteet med tilhørende anlegg, dekkes i sin helhet av Staten ved Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Kulturdepartementet.

Ved vedtak om gjennomføring av minnesteet var ferdigstillelsesdato satt til 22. juli 2015, men er senere utsatt med ett år til 22. juli 2016.

ROS-analyse

Det er foretatt en ROS-analyse basert på etablert sjekklister. Gjennomgangen av risikofaktorene viser at planen generelt er lite risikopreget i driftsfasen. Forhold som kan utgjøre risiko ved planlagt bruk av området er knyttet til veitrafikken og til miljøaspekter ved gjennomføring av anlegget.

De tema som krever tiltak før bruk er trafikkikker kryssing av fylkesvei ved minnesteet, sikring av fjellskrent ved minnesteet på odden samt sikring av skrenten øst for parkeringsanlegget.

Tema som kan medføre risiko for naturmiljø, omgivelser eller trafikkikkerhet i anleggsperioden for kunstverket (kuttet i odden) skal redegjøres for i en ytre miljøplan. Denne skal foreligge før rammetillatelse for tiltaket gis.

Sammenstilling av virkningene

Overordnede planer og føringer

Planforslaget er i hovedsak i tråd med overordnede planer og føringer. Planen redegjør detaljert for mindre avvik fra gjeldende kommuneplan og i forhold til det generelle forbudet mot utbyggingstiltak i strandsonen og langs vassdrag.

Konsekvenser for omgivelsene

Det overordnede landskapsrommets kulturmiljø - og landskapskvaliteter ved Sørbråten gård påvirkes på stedet lite av etablering av minnesteedet. Tiltaket medfører heller ikke større skader i forhold til natur- og ressursgrunnlaget. Minnesteedet landskapskutt blir lite synlig fra de steder i det omliggende landskapet som er i daglig bruk.

Det vesentligste inngrepet knyttet til tiltaket vil være etableringen av parkeringsanlegget i nord. Det legges her opp til avbøtende tiltak med landskapstilpasning og skjermende beplantning som vil dempe virkningen av dette anlegget.

Miljøpåvirkning i byggefasen vil særlig innebære støyutfordringer ved saging/sprenging og transport. Tiltak for å sikre at anleggsarbeidene ikke medfører risiko for forurensning av vann og anleggsskader i terreng vil håndteres innenfor strenge miljøhensyn på anleggsstedet.

Avbøtende tiltak

Følgende avbøtende tiltak er lagt inn i planforslaget etter innspill ved forhåndsvarsling, offentlige møter, møter med berørte etater, samt beslutning om utsettelse:

- Parkeringsanlegget er utformet med tilstrekkelige arealer mot fylkesvei og naboeiendommer for at skjermende vegetasjon skal kunne etableres. Etablering av stedegen vegetasjon sikres i bestemmelsene til planen.
- Parkeringsarealet foreslås opparbeidet i to trinn, der trinn 2 kun gjennomføres hvis trafikktegninger viser behov for dette. Behov for terrenginngrep reduseres dermed til et nødvendig minimum.
- Hastigheten på aktuell strekning av fylkesveien senkes til 40 km/t.
- Kryssing av fylkesvei opparbeides trafiksikkert med opphøyd fotgjengerkryssing og forsterket belysning.
- Gangsti til minnesteedet opparbeides med minst mulig inngrep i landskapet.
- Anleggsvei til minnesteedet skal opparbeides med en metode som ikke etterlater spor i landskapet ved fjerning etter ferdigstilling.
- Masseuttak ved minnesteedet og parkeringsanlegget skal søkes gjennomført i løpet av en kort anleggsperiode.
- Nordre del av friområdet knytter sammen parkeringsanlegget med odden. Her etableres vegetasjonsskjerm mot nabobebyggelse (hytte).

Behov for utredning og oppfølging ved gjennomføring

Det skal utarbeides en ytre miljøplan for arbeidene med kunstverket. Dokumentet skal følge prosjekterings-, anleggs- og forvaltningsfasene.